ముద్రిత కాపీలు 500.

శ్రీరామానుజ విలాస ముద్రాక్షరశాలయందు,

ముద్రితము.

విజయనగరం.

1924.

 వెల 0-3-0

శ్రీ సా హా స్య ష్టా

పబ్లిషర్సు,

ఆర్. సంజీవిరావు అండ్ [illegible]

బుక్కు సెల్లర్సు అండ్ ప్రే[illegible]

విజయనగరం.

శ్రీ

స్త్రీ సాహసము

పబ్లిషర్సు,

ఆర్. సంజీవిరావ్ అండ్

బుక్కు-సెల్లర్సు అండ్ స్టేషనర్సు,

విజయనగరం.

మూడవ కూర్పు 500.

శ్రీరామానుజ విలాస ముద్రాక్షరశాలయందు,

ముద్రితము.

విజయనగరం.

1924.

వెల 0-8-0

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు.

వత్సరాజు—సత్యపురాధీశ్వరుడు.—(కథానాయకుడు.)

గోపాలవర్మ—విజయధామ పురాధిపతి.

విశారదుడు—గోపాలవర్మ పుత్రుడు.

ధీమణి—మంత్రి.

సుబుద్ధి—ధీమణి పుత్రుడు.

కమలాప్తుడు—(సుశీల పురుషాకారంబున గోపాలవర్మసభకు వచ్చి నప్పుడు ధరించిన నామము)

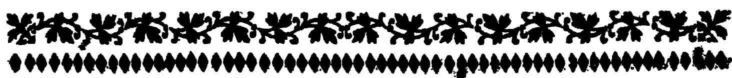
ధనపాలుడు—సుశీలను వంచించి తనగృహంబునకుఁ దీసికొనిపోయిన

రామన్న
భీమన్న } —కిరాతులు.

స్త్రీలు.

సుశీల—కథానాయిక.

భారతి
చారుమతి
ప్రియంవద } —చెలికత్తెలు.

శ్రీ

శ్రీ సాహసము.

ప్రథమాంకము.

(ఉద్యానవనము:— సుశీల వత్సరాజు రూపపటంబు హస్తంబు నందుంచుకొని ప్రవేశించుచున్నది.)

సుశీల— నిన్నటిదినంబున పూర్ణిమయైయుండియు క్షపాకరుండెందు చేతనోగాని ప్రకాశింపలేదు. (ఆలోచించి) సరే తెలిసినది. (పటంబునుజూచి)

మ॥ సరసాలోకన హాసభాసురవిలాసస్ఫూర్తి దీపించు సుం
దరమూర్తిని మొగంబుజూచి శశిచిత్తంబందు శంకించి నా
వరసౌందర్యమికేలయంచును గర్వ భావించి మేఘంబుదూ
రెరపిన్; వత్సధరాధినాయకుని గీర్తింపంగ శక్యంబొకో॥

ఆహా! ఏమి యీతని సౌందర్యము!

మ॥ మొగమా వెన్నెలగుత్తినిందెగడెడుం బోల్పంగ వాల్గన్నులున్
నగుపద్మంబుల సౌరు కుంతలములెన్నంబోలు నీలంబులన్
సొగసౌ బాహులతీరు గేరునవురా శుండాల తుండంబులీ
సుగుణుల్ వర్ణనజేయ శక్యమగునే జూడంగ నిద్ధాత్రిలోన్॥

ఇదిగదా సౌభాగ్యము.

ఉ॥ భూతలనాథ మౌళిమణి పూజితపాద సరోరుహుండు వి
ఖ్యాత గుణాకరుండు త్రిజగన్నుతవీరుఁడు శౌర్యశాలి సం
పూతచరిత్రుఁ డార్యజనభూషణుఁ డింద్ర సమానభోగుఁడే
నీతని బెండ్లియాడమది నెంచుట నాదగు పూర్వపుణ్యమే॥

ఈవత్సరాజు నాతండ్రికి శత్రుఁడనుమాట నెఱుంగకనే నీత

నీఁగోరితి. అందుకు మాతండ్రి దండతాడిత మహోహారగంబుకరణి మండిపడుచు వత్సరాజును రాజ్యభ్రష్టుని జేసెదనని నుడివె. (ఇంచుకయూరకుండి) అక్కటా! నాపైనింత కినియుటకు నేనేమి నే రముచేసితినోకదా! ఎంత విచారించిచూచినను నావల్ల నేరంబేమియు గానుపించదు. (ఆలోచించి) ఔను, నేనేదో చెడునక్షత్రంబునజన్మిం చితినసియు, నందుచేత నన్ను బెండ్లాడు ధరణీధవుండు రాజ్యభ్రష్టు డై యడవులఁ గడునిడుమలఁబడి క్రిమ్మర రాజ్యసుఖంబుల నందున నియు వింటినిగదా. ఇదియే వారికిఁ గోపకారణమైయుండును. వత్స రాజు నాతండ్రికి శాత్రవుండైనను, నాకుభర్తకాఁగానే యల్లునియం డుచూపు మర్యాదకునయినను వానిఁతో బగసాధింపకుండనుండఁడా. ఏమైననుసరే. నామంనబా వత్సరాజునందేచిక్కినది. నందనందన పా దారవింద మకరందరస పానమత్తేందింది రాయమాణ సన్మాననసగు నాకేమిభయము.

భారతి—(ప్రవేశించి) చెలీ! సుశీలా! సత్యపురాధీశ్వరుండగు వత్స రాజును బరిణయ మాడుదునను గర్వంబుచేతనా నన్ను బిలు వకుండ వనవిహారంబున కొంటరిగ వచ్చితివి.

సుశీ—చెలీ! కినియకుము.

భార. తే॥గీ॥ వత్సధరణీశ్వరుఁడు నీకుభర్తయగుట
నీదు పూర్వపుణ్యముసుమ్ము నిక్కముగను
నతనిబోలు భూపాలుడీ యవనిలేఁడు
జూడ నెందైనను సుశీల సుగుణలోల॥

కాని యితని నల్లునిగాఁ జేకొనుటకు నీతండ్రికి మిక్కిలి కోపముగా ను న్నట్టు చారుమతివలన వింటిని.

సుశీ—అవును, నిజముగాఁ గోపముగనే యున్నాడుః ఆకోపముతో నే వత్సరాజునకు వివాహపత్రికం బంపె.

భార—సఖి! ఆయనకేల కోపముఁ దెప్పించితివి? పోనిమ్ము వేరొక్క వరుని గోరకపోతివా?

సుశీ—మనంబున జిక్కినవరుని విడిచి వేరొకనిని జేపట్టుట పతివ్రతల

కు లక్షణంబుగాదు. (భారతి దిక్కై-) నీహస్తంబులోనున్న
వవియేమి?

భార—ఇవి మన్నరాజుగారివద్దకు వచ్చిన రాజకుమారుల పటంబులు.
వీనినిజూచుటకై నీమందిరంబున నుండగాఁ దీసికొనివచ్చితిని.

సుశీ—ఇవియా! వీటినన్నిటిని తండ్రిగారు నావద్దకుఁ బంపియిందు నీ
యిచ్ఛవచ్చినవానిని బెండ్లియాడుమని చెప్పిరి. వీటినన్నిటినిఁ
జూచి చిత్రపటంబునఁజూచిన రూపమే తెలియునుగాని సుగు
ణసంపదలు తెలియవని చింతించి యెట్టకేలకు ధైర్యంబవలంబిం
చి యీవత్సరాజును బెండ్లియాడుదునని చెప్పితి. వత్సరాజు
తండ్రిగారికి శత్రువనిగాని యీతఁడే వత్సరాజనిగాని నాకు
మొదటఁ దెలియలేదు తరువాతఁ దండ్రిగారివలనఁ దెలిసిన
ది. (ఇంచుక యూరకుండి) సఖి! వత్సరాజు కడుమాన్యుండ
ని విందు. నిజంబేనా?

భార—సందేహామేమి.

ఉ॥ నిండుమనంబు సూనృతము నీతియుధర్మముగల్గి కీర్తివం
తుండయి పుణ్యకార్యములతోఁ దులఁదూగుచుధీరుడై నభూ
మండలనాయకుల్ మిగుల భక్తినిగొల్వఁగరాజ్యమేలునా
చండహిమాంశుతేజుఁడు లసచ్చరితుండగు వత్సరాజిలన్॥

ఉ॥ ధర్మ మధర్మముల్ దెలిసి ధారుణినెల్ల ప్రజల్ స్వకీయ
సత్కర్మములన్ మనంబులనుగన్గొని సౌఖ్యముఁ జెందునట్లుదా
నర్మిలి రాజ్యమేలు ననయంబును నీశ్వర పాదభక్తిచే
నిర్మల మానసుండు ధరణీపతిరత్నము వత్సరాజిలన్

కం॥ ముదుపదుఁ పరద్రవ్యంబును
విడువఁడు రక్షింపుమంచు వేఁడిన వీరున్
నడువఁడు గురునానతివిడి
పలుకవలుకు లేఁకేలచెప్పవలెను సుశీలా॥

తే॥గీ॥ ఆడితప్పఁ బొంకుఁగ దించుకైనఁగాని
॥సత్యమేవ జయతి॥ యనుసతణి యుతని

యొద్దనేగాని మఱెవరియొద్ద లేదు
నొక్క చెప్పెదు నీమాట నిక్కముగను॥

సుశీ—(తనలో) నాపూర్వపుణ్యంబునంగాదే యీతనిని నేఁగోరుట!

భార—చెలీ! లోకంబునందు సామాన్యముగా

మ॥ ధనమూకానఁగరాదుగల్గినను విద్యాచూడగాసున్న, యీ
ధనవిద్యల్ గలుగన్ భుజాబలమ జుద్ధంబౌను వీక్షింపఁగా
ధనవిద్యాబలమున్న సుందరత తథ్యంబొప్పల్గా నుండదా
ధనవిద్యాబలరూపముల్ గలుగుభర్తన్గాంచ సామాన్యమే॥

ఈవత్సరాజునకో!

మ॥ ధనమాయుండెను రూపమౌకల్గె విద్యాచూడగా మెండుయీ
ఘనబాహాబల శౌర్యమా గలిగె సత్కళ్యాణ చారిత్రుడీ
తనితోఁబోలగఁలేరు చెప్పితిని తథ్యంబొప్పఁగా భూమినే
జనపాలాగ్రణులైననున్ సుగుణసంజాతా సుశీలాగనన్॥

సుశీ—సఖి! నీవాతనిసంగతిఁ జెప్పుచుండగా వత్సరాజే నాముందున్న
ట్లే యున్నది. (పటంబునుజూచి)

ఉ॥ ఈనవమోహనాంగుని మహీధవచంద్రుని బూర్ణచంద్రబిం
బానను జిత్తచోరుని మహాగుణవంతుని వత్సరాజునిన్
మానక పెండ్లియాడెడి సమంచిత భాగ్యమిఁకెన్నడబ్బునో
మానసమందునీవిపుడు మానినిచూచి వచింపు మింపుగన్॥

భార—సఖి! యీలీల బేలవై నన్నడిగెదవేల? వివాహప్రయత్నములు
జరుగుచుండెను. వత్సభూపతికి వివాహపత్రిక పంపబడెను.

సుశీల. మ॥ జనకుండంపిన పత్రికంగని మహాసంతోషమేపారగా
నను బెండ్లాడగ వచ్చునో తలపగన్ శత్రుత్వమాధీశుడీ
తని పుత్రీమణిఁ బెండ్లియాడనని చిత్తంబందు శంకించునో
మనమందేమియుదోచదయ్యె చెలియామద్భాగ్యమెట్లున్నదో

(తనలో వత్సరాజు నుద్దేశించి) ఓవత్సధరాధినాథా! నాతండ్రికి
శాత్రవుండవని నైనను దలంపక నిన్నేకోరితి.

మ॥ నినువాంఛించితి నీదురూపమునె హృన్నీరేజమందుంచితిన్
వినుతిన్ జేయుచునుంటి నీగుణములే విఖ్యాతిగం బొందఁగన్
ఘనకారుణ్య కటాక్ష వీక్షణసుధా కల్లోల పాథోధివై
ననుగైకొమ్ము మనంబులో దలపకన్ శత్రుత్వముల్ భూవరా।

(దైవము నుద్దేశించి) ముకుందా! ఆవత్స భూపాలుడు నాజనకుడు పంపిన వివాహపత్రిక గనగానేనన్ను బెండ్లాడ సమ్మతింపుజేయు భారము నీ భుజస్కంధమునందు బెట్టితిని. దాసురాల నెట్లుచేసి నను సరే.

భార — చెలీ! యెంతసేపిచ్చట నుండుట. ఈంచుకసేపావైపునకు బోయి విహరింతుము రమ్ము. (నడచుచున్నారు)

భార — సఖి! సుశీలా! విరహిణీజనంబుల వేపుటకై మేనల్లుండగు మన్మథునకు సాహాయ్యం బొసర్ప జంద్రుడు వెన్నెల గాయుచుండెనా యనునట్లు నెల్లెడ నల్లిబిల్లిగ నల్లుకొన్న మల్లెపందిరులక్రింద బడిన మల్లెమొగ్గలును, ఘుమ్ముఘుమ్మని కమ్మని తెమ్మెరల నొసంగు జాజి పుష్పంబులును, కందర్పుని హస్తంబున నుండెడు బాకులో యనందగు కేతకీ పుష్పములును, డెందంబుల కానందంబు గల్పించు మందార సుమబృందంబును, సువాసనచే మిగుల నెగడు పొగడ పూవులు, మాధవపదారవింద పూజార్హంబులగు మాధవీ చయంబును, యుల్లంబుల కుల్లాసంబును వెల్లిగొలువ నెల్లెడ నల్లుకొన్న మల్లికాది వల్లికలనుండి రాలిన పూవుమొత్తంబులును, కుసుమ సౌరభ్యంబున నన్నిటమించిన సంపంగిపూవులును, హృదయాహ్లాద కరంబులగు విరిజాజులును, పూవిలుకాడు తనశరీరములను వదునుపెట్టెడి నునువైన పలకరాళ్ళో యనంబరగు కదళీతరువులనుండు లేతయాకులును, చిలుకముక్కులచే నొక్కబడి కెంపు రుచులీనెడి దాడిమీ ఫలంబులును, మార్గాయాస సంజనిత తృష్ణావిదారణ కారణంబగు నారికేళఫలంబులును, భూర్జ కర్జూర పనసాది ఫలవృక్ష రాజంబులును, విమలసలిలాసారంబులగు కాసారంబులును, తత్కాసారంబుచెంత దొంగజపంబాచరించుచు మీనంబులబట్టుటకై వేచియుండు బకంబులును, మునుగుచు లేచుచు

జలక్రీడలనాడు రాజహంసలును, లేమావిచిగురుల మెక్కి మత్తిక్కి గోకోయనిమారావంబులు సేయుపికంబులును, ముద్దుపలుకుల శ్రీరామ రామయని పిలెచెడు శుకంబులును, గలిగి డెందంబున కానందంబుగల్పించు నీయుద్యానవనమెంత, రమణీయముగనున్నదో చూడుము.

సుశీ—భారతీ! ఇటుచూడుము

తే॥ గీ॥ పూలనుండెడి మధువులను గ్రోలికంటె
భ్రమర దంపతులవిగో హావాయిబోలె
జుమ్ము జుమ్మనియెడు ధ్వనుల్ జిమ్ముచెగురు
చుండెఁజూడంగ మిక్కిలి చోద్యముగను॥

భార—అవియట్లువరుగెత్తుట మధురరసంబునుగ్రోలిన సంతోషంబుచే గాదు. నీకురులతో సాటిగాలేమని పరుగిడుచున్నవి.

సుశీ—చెలీ? నీ వేళాకోళమున కేమిగాని యీసంపంగిపూవులను కోసికొందమురమ్మా. (సంపంగి పూవులగోసి) ఆహాయేమిదీనిసౌరభ్యము.

ఉ॥ వాడుకొలంది దీనికిసువాసనహెచ్చగుచుండు దీనికిఁ
జోడగుపూవులేదెచట జూడగవాసన యందువహ్వారే

భార—వేడుకదీరనీకిదిగో వేడ్కను సంపగిపూవునిప్పుడూ
బోడిరోనీశిరమ్మునను బొందుగఁబెట్టెదచూడుమాసఖీ॥

సుశీలజడయందు సంపంగి పూవునుముడుచుచున్నది).

భార—(ప్రవేశించి) సుశీలా! నేటిదినంబున వచ్చినవార్తాపత్రికయిదిగో. (వార్తాపత్రికనొసంగి వెళ్లుచున్నది)

సుశీ—(వార్తాపత్రికచదివి) సఖీ! వింటివా? కన్యలవివాహంబునుగూర్చియొక్క మహాపురుషుడెట్లు వ్యాసమునువ్రాసినాడో! ఆహాయెంతచక్కగనున్నది. ఎంతజనసమ్మతంబుగనున్నది

భార—ఏమనివ్రాసినాడు.

సుశీ—వినుము. ‹‹మనభరతఖండంబునందు స్త్రీలకు వివాహంబులొన

ర్పుట యందు తల్లిదండ్రులు మిక్కిలి పొరబడుచున్నారు. పిల్లలకారవయేటనో లేక యేడవయేటనో తల్లిదండ్రుల కిష్టమువచ్చిన వానిని దెచ్చి కట్టబెట్టుట, తల్లిదండ్రులు ధనంబునకాసపడి యేకురూపికైనను సుకుమార శరీరులగు తమసుతల నొసంగిగాసిజేయుట మొదలుగాగల యనేక దురాచారంబులు మనలోనున్నవి. ఇవియన్నియు తమపిల్లల కెట్టియనర్థకంబులో తలచి చూడుడు. పిల్లలయెడ జాలినేదలపరు? ఇదిమీామదికి ఖుణ్యదాయకంబని తోచెనా సోదరులారా! నావచనంబులు మీాహృదయంబులకుఁ గష్టముగా నోఁచినదోచుగాక. శాస్త్రజ్ఞులారా! నేజెప్పెడిసంగతియందు శాస్త్రవిరుద్ధంబేమియు గానుపించదు. నాయందుగరుణబూని నావచనంబు లాలింపుడు. మీా యాడుపిల్లలను వృద్ధిలోనికి దెచ్చు మార్గంబును విలోకింపుడు. మొదట మీాపిల్లలను విద్యావతులుగా జేయుడు. దీనివలనవారికెట్టి సుగుణంబులలవడునో విచారించిచూడుడు. స్త్రీలకువిద్య సేమమనినక్కాణించు తుచ్ఛుల వాక్యంబులు చెవిలోజొరనీకుడు. తరువాత వారికి యుక్తవయస్సు రాగానేయన్యోన్యానురాగంబుగల వరునిదెచ్చి వివాహంబు సల్పుడు. ఇది సర్వజన సమ్మతంబైయొప్పు.

భార—ఇట్లు జరుపుట యెంతయు మంచిదిసుమీా.

(తెరలో జాంఘికుడు డిండమువాద్యంబుతో)

ఓహో! పురజనులారా! నేను చెప్పలేదనేరు. వినలేదనేరు గట్టిగ చెప్పుచున్నాను. వినండి. మన చక్రవర్తిగారి కూతురు [illegible] మ్మగారిని సత్యపురరాజు గారగు వత్సరాజుగారికిచ్చి వి[illegible] వాహము చేస్తారు కాబట్టి మీాగృహంబులెల్ల జక్కగా[illegible] పురంబెల్ల శృంగారింపుడు.

భార—వింటివిగదా! వత్సరాజుకడనుండి శుభపత్రిక వచ్చెనుగాబోలు

సుశీ—(తనలో) ఇప్పటికి నాహృదయంబు చల్లబడివది.

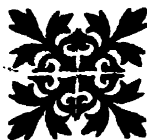
భార—చెలీ! అటుచూడుము.

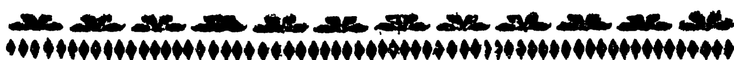
తే॥ గీ॥ ఆలమందలుగృహముల కరుగుచుండె
పిట్టలన్నియు దమతమ పట్టుజేరె
జారచోరులెల్లరు మదిసంతసింప
నస్తగిరి జేరుచుండెను నదిగొ యినుడు॥

కావున గృహంబునకుబోదము రమ్ము

(ఇరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(ప్రథమాంకము. సంపూర్ణము.)

శ్రీ

స్త్రీ సాహసము.

ద్వితీయాంకము.

(సత్యపురము! సుశీలసౌధము. సుశీల. ప్రియంవద.)

సుశీ—సఖీ! ప్రియంవదా! ప్రపంచంబున కాంతకుఁ గాంతునికంటె నితర దైవంబులేదు. చూడుము.

సీ॥ సకలసౌభాగ్య కా ♦ సారమునకురాజ
హంస దలంపఁగా ♦ నాత్మధవుఁడు
అంచితానంద సౌ ♦ ఖ్యాంబుధి నోలాడఁ
బతిగదా పూర్ణాక్షి ♦ పాకరుండు
సంతాపదావాగ్ని ♦ శాంతింప నిజభర్త
యేకదా ఘనవృష్టి ♦ జోకవాఁడు
సంసారమనుమహా ♦ సాగరమ్మునఁదేల్చు
నౌకకువరుఁడెకా ♦ నావికుండు

తే.గీ॥ సకలమంగళములుగూర్ప ♦ జాలువాఁడు
దలపఁగా ప్రాణనాథుఁడే ♦ తరుణికెపుడు
యింతవచియింపఁగానేటి ♦ కెంచిచూడ
తోయజాక్షికి భర్తయే ♦ తోడునీడ॥

సీ॥ ధరలేనిదుఃఖాబ్ధి ♦ తరియింపఁజేయఁగా
భర్తసేవగద జా ♦ పట్టునావ
స్వర్గపురాంతర ♦ సౌధరాజము నెక్క
రమణుసేవయొగదా ♦ రాచబాట
సహధర్మచారిణీ ♦ సద్వ్రతమ్మునకెన్నఁ
నాత్మనాథునిసేవ ♦ యాలవాల
మతిపావనముదయా ♦ రణ్యము శెక్కంగ
కోమలాంగునిసేవ ♦ కులిశధార

తే॥ గీ॥ సకలకార్యనిర్వాహక ♦ సాధనంబు
ప్రాణకాంతుని నిజపాద ♦ పద్మసేవ
అంచితానందమునుగూర్చు ♦ నతివ కెపుడు
ప్రాణకాంతుని నిజపాద ♦ పద్మసేవ॥

ఇది యట్లుండనిమ్ము

చం॥ పతిహితవృత్తి నెప్డు నెడబాయక కోరికతోడ సజ్జన
స్తుతహరి గాథలార్యులు బుధుల్ వినిపింపగ వించు మోదము
ప్రతిలంగ వారికింగను సపర్యలు సేయుచు కీర్తినొందు నా
సతి సతి పతివ్రతామణిగ సజ్జనులెంతురు ధారుణీస్థలిన్॥

పతివ్రత యెప్పుడును,

తే॥ గీ॥ ఉన్నదానికి సంతృప్తి నొందుచుండు
నెల్లపూజలు సేయుచు నెగడుచుండు
సకల సాధ్వీజనైక హృద్ధ్యానవద్య
సుగుణ గణనీయుయగుచుండు జగతియందు॥

తే॥ గీ॥ అత్తమామలయందున బత్తిగలిగి
మఱదులయెడ సంతతము సత్కారుణంజూపి
భృత్యజనముల నెపుడు కోపింపబోక
నుభయకులములకు సుకీర్తి యువిదదెచ్చు॥

క॥ పరపురుషులు సోదరులుగ
పరద్రవ్యంబులు తృణముగ బరికించి మనో
హరుసేవించుచు నుండును
ధరణిని సద్గుణవధూటి తలిరుంబోడీ॥

తే॥ గీ॥ రమ్యగుణములచేతను రమణికెప్డు
ప్రాణనాయక పదపద్మ భజనశీల
ప్రాణహానికైన నోర్చు గానిమాన
హానిసైపంగ జాలదో యతివవింటె॥

శైఘ్రేల,

క॥ పతియే దైవము గురుఁడుఁ
పతియే సకలంబుసుమ్ము పడతికి నెపుడుఁ
పతిసేవఁ జేయ నెంచని
సతిబ్రతుకు బ్రతుకె దలంప క్ష్మాతలమందుఁ॥

ఒకత్రుటికాలంబైనను పతినెడబాయక పతిమెప్పు బొందుచుండి నను దానును నాతనితో బాములు పడుచుంటి యున్నను అవియెల్ల సుఖంబులుగనే భావింపుచు సుగుణసంశీలములుగలిగి శోభిల్లుచుండును.

ప్రియం—చెలీ! నాయందు గరుణచే శ్రమముగాని నీవు వచించినట్టి నీతిదాయకంబులగు వాక్యంబులాలించి నేనపారసంతోషపారావారాంతర్నిమగ్నమానసనైతి.

సుశీ—మఱియుఁ పతివ్రతలకు స్వబలంబుకంటె దైవబలంబెక్కుడుగ నుండును,

ప్రియం—సఖీ! నీవుచెప్పినమాట నిజమే.

సుశీ—(ఆలోచించుచున్నది.)

ప్రియం—అనుఁగుసఖీ! నీవేదియో యాలోచించుచున్నట్లున్నావే?

సుశీ—యేమున్నది!

మ॥ నను నెన్నండును బాసియుండఁడుగదా నాథుండు నేఁడేలకో
యినుఁడస్తాద్రిఁ జేరుచుండినను దా నింటాఁకరాదయ్యె నే
మనపౌరుల్ తమసంగతుల్ దెలుపఁగా క్ష్మాధీశుదర్శింపఁగా
జనుదేరఁ వినుచుండెనో యికటమ ధ్వాంతంబునఁ దోచదే॥

అట్లుగాక,

తే॥ గీ॥ శాత్రవుండెవ్వఁడైన రాష్ట్రంబుపైని
దండివిడియుటచేత బ్రచండబండ
నంబొనర్చుటకై హృదయంబునందు
దలఁపుఁబూనుచునుండెనో తలఁపఁగాను॥

ప్రియం—తరుణీ! పురజనులు తమకష్టసుఖంబుల దెలుప్పఁగోరుట

జనుఁడెంచుటచే నాలస్యం బై యుండవచ్చు. అంతియే కాని,

మ॥ అరిరాట్కాననవీతిహోత్రుఁడు సముద్యద్భూరితేజుండు
శ్రీ తరుణీనాథ పదారవిందయుగళ ధ్యానైకశీలుండు, స
త్కరుణాపాలుఁడు వత్సభూపతి నిసంగ్రామంబులోఁ దాఁకఁ
గాఁ దరమే యన్యధరాధినాయకునకుం దథ్యంబుగాఁ జూడఁగన్॥

తే॥ గీ॥ అఖిలరాజన్యమౌళి రత్నాంశుదీప
రాజనీరాజతాంఘ్రి విభ్రాజమాను
డతని నామంబు వినఁగనే యవనిపతులు
జడియుచుందురు సతతంబు సరసిజాక్షి॥

సుశీ—ప్రియంవదా! యెందుచేతనోగాని చిత్తంబంతయు కలవరపడుచున్నది. కుడికన్నును కుడిభుజంబును నదరుచున్నవి. ఏమియశుభంబు వాటిల్లునో తెలియకుండె. ముకుందపదారవిందమకరంద రసపాన మధుకరులమగు మాకుగాని రాష్ట్రజనులకుగాని యేకీడును రాకుండుగాక.

ప్రియం—అరుగో రాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

సుశీ—(భర్తకైజూచి ప్రియంవద నుద్దేశించి) ప్రియంవదా నాథుని ముఖంబు వీక్షింపుము.

మ॥ వనితా! పున్నమచంద్రుఁబోలు ముఖబింబంతయున్ వాడి
యాఘనగర్భాంతరచంద్రబింబముగతిన్ గప్పెట్టెగన్నీళులున్
జనుచుండెన్ గద కాల్వలై యిపుడహో జాలిన్బడన్ గారణం
బును నూహింపఁగఁ గాన రాదుగదవే పూబోఁడి వీక్షింపఁగన్॥

ప్రియం—(తనలో) అరుగో రాజుగారు వచ్చుచున్నారు. ఇఁక నే నిచ్చట నుండరాదు. (నిష్క్రమించుచున్నది)

వత్స—(ప్రవేశించి) తనలో హా దైవమా!

ఉ॥ ఏమని చెప్పువాఁడ నిఁక డీగలి నన్ను జయధ్వజుండు నా
భూమితలంబు వీడి వన భూమికిఁ బొమ్మని నాఁడటంచు నా

కామిని దీనినిట్లు వినఁగఁ గాంచ దెదుఃఖము నాత్మలోన నా హా మహిలోన జేకురెను నద్భుతకష్టము నాకు దైవమా

చింతించుట వెఱ్ఱితనము. ముందుగా నారమణీమణి చిత్తంబు నుంగొని పిదప యీవార్త దెలిపెద. (సుశీలదగ్గర కేగుచున్నాడు.)

సుశీ—(లేచినిలుచుండి)

తే॥ గీ॥ ముద్దులను మూటగట్టుమీ మోమునేఁడు
వాడియుండెను నిసియందుఁ బద్మమట్లు
కారణము జెప్పనందాళిఁ గడుపులోన
జేయిపెట్టి కలఁచినట్లు లాయెనిపుడు॥

ప్రతిదినంబును నున్న సంతోషంబు గానరాదు. చింతాక్రాంతు లై యున్నట్లుదోచెడి. ఈసేవకురాలు దానికిఁ గతంబెఱుంగదగునేని మన్నించి వినుపింపగోరెద.

వత్స—తరుణీ! సకలసౌఖ్యంబులకును నాకరంబగు నీవు నాకు సతివై యుండుటచే నాకుఁ జింత యేలకగును? కానినీమనంబు దెలియనొ క్కసంగతి నడుగదలచితిని. అందువిశేషమేమియులేదు గాని, నే నొకవేళ రాజ్యభ్రష్టుండనై వనవాసంబు సల్పనైనచో నీవేమిచే తువాయని నామనంబున బెంగపడినది.

సుశీ—చంచలి కేద వేలనీవిటులు వ్యాకులతన్ మదిఁబూని; యేరి కిందలఁపవుకీడు సేయఁగను ధారుణియందుననట్టినీవు బా ములఁబడుటెట్లు నిక్కమిది బొందిననీ వెనువెంటవత్తునిన్ విడిచి మనంగనోపుదునె వీరచరిత్రమనోధవా భువిన్॥

మీకట్టియిక్కట్టు లెప్పుడును సంభవించవు. ఒకవేళ దైవము మనయందు గరుణబూనక యిక్కట్టులకు బాలుచేసెనేని నేనునుమి మ్మునగూడి చనుదెంతు. మిమ్ము విడినాడి నిమిషకాలంబైనను జీవింప గలనా! పతినిబాసిచరించుకాంతబ్రతుకు సజ్జనులచే శ్లాఘింపబడనిది.

వత్స—(తనలో) ఆహా! యిట్టివిగదా పతివ్రతాగుణంబులు.

"పతిహితవృత్తి నెప్పుడెడ బాయుక యుండెడినాతినే బతి
వ్రతగగణింతురి సజ్జనులు భావమునందున సంతసంబునన్
పతిహితవృత్తినెప్పుడెడఁ బాసిచరించెదు కాంతమృత్యుదేవ
వతగగణింతురి పజ్జనులు భావమునందున సంతతంబునున్॥

(ప్రకాశముగా) సద్గుణజాలా! సుశీలా! నీవట్లుపలుకుటచే స్వాంతంబునంగలుగు చింతపోయి సంతసంబుదయించె. నాకుగల్గిన చింతకుఁ గారణంబేమనిన నేఁడు బేరోలగంబున మంత్రిసమేతుండనై గొలువు దీర్చియున్నప్పుడు శ్రీనికేతనపురాధీశ్వరుండగు భవజ్జనకుండు కొంత సైన్యమును నాపురంబును ముట్టడివేయబంపి ముట్టడివేయుకపూర్వమే చారునితో,

మ॥ కరమర్థిం గరణమాచరించెదవొగాకన్ జాయతోఁగూడిదః
ష్కరమైనట్టి యరణ్యావాసమునొగిన్ సల్పంగనీవేగదో
నరనాథాగ్రణిరెండు బ్రిశ్నలకిటన్ బ్రత్యుత్తరంబిమ్మటం
చురహిన్ వార్తనుబంపెవింటివిగదా చోద్యంబువీక్షింపగన్॥

సుశీ—(తనలో జనకుద్దేశించి) జనకా! యల్లునకిచ్చుకట్నంబా యిట్టివార్తబంపుట? అల్లుడనియైనను దలంచి శత్రుత్వంబు మరువరాదా! ఇట్టిపని జేయుట నీబోటిసుగుణాఢ్యులకు న్యాయంబా? వత్సరాజుకు బెండ్లిగాకపూర్వమే యల్లుండనియైనను దలంపక నతనిరాజ్యంబుచూరగొందునని చెప్పితివి. (ప్రకాశముగాభర్తనుద్దేశించి) నాథా! అందులకు మీరేమి ప్రత్యుత్తరంబొసంగితిరి?

వత్స—తరుణీ! నిన్నుదలంచియైనను నతడుశత్రుత్వంబు మఱవక నీతిమాలి వర్తించెనుగాని నేనట్లు వర్తింతునా? ఆతడాచరించినట్లే నేను ఖడ్గంబునుబూని సమరంబునకు దలపడితినేని మామతో కయ్యంబాచరించువాడని సుజనులు నన్ను హేయంబుగజూడరా? అందుకై నేను సమరంబాచరింపననియు, భార్యాసహితుండనై గహనావాసంబుసల్ప నేగుదుననియు చారునితోఁజెప్పిపంపితి. కావున మఱియీరాత్రియే కాననంబున కేగవలయు. అక్కటక్కటా! రమణీమణీ! నన్నుబెండ్లాడి సకలసౌభాగ్య సంపద్వార్ధినోలాడుదువని దల్లంచితిగాని యిట్టి యిక్కట్టుల పాలగుదువని తలంపనై

తివిగదా! నన్నేల పెండ్లాడితివి? నీజనకుండు నాకు శాత్రవుండని యైనను దలంపక నన్ను వరించితివి. సకలభూపాలురును నిన్ను వాంఛించి తమతమ రూపపటంబులు నీజనకునికడకు బంపుచుండ, శాత్రవుండనితలంచి యూరకుండక నేనును నారూపపటంబేలపంపితి? పంపితి బోనిమ్ము. వాటింగాంచి నీజనకునకిష్టమైన రాజుందెచ్చి పరిణయంబు సల్పక నీయిచ్చవచ్చినవానినే గోరుకొనమని చెప్ప నేల? చెప్పెనుబోనిమ్ము. వాటిగాంచి నన్నుమించిన సుందరాకారులగు రాజకుమారు లెందరో యుండగా నన్నేయేలవరించితివి? అయ్యయ్యో. నిష్కారణంబుగ నెట్టిబాధలకు పాలుపడితివి. నన్ను వివాహమాడకుండినచో నీకీపాట్లురాకుండునుగదా.

సుశీ — నాథా! నేనట్లుదలంచుట లేదుగాని నన్నుబెండ్లాడుటచేతనే మీకీకష్టంబులొనగూడెనని చింతించుచుంటి. నన్నుగూర్చి మీకావంతయు డెందంబున సందియంబువలదు. నేనుమీతోపాటు కష్టసుఖంబులందవలసినదాననేగాని మిమ్ము విడచియుండుదానకుగాను. కష్టంబులగూర్చి మీరుచింతింపవలదు.

తే॥ గీ॥ కష్టమెప్పుడనుభవింప గలిగినాడు
యపుడె సకలసుఖంబుల నందనోను
మున్ను రాముడరణ్యభూముల జరించి
కష్టముల్పడి సుఖములు గాంచలేదె॥

తే॥ గీ॥ దైవగతి యట్టులుండునో ధరణియందు
నట్టిరీతిని దప్పక యగుచునుండు
నద్దిగడవంగా నెవ్వారికైననుగాని
తరముకాదు చింతింపకు తరుణియింక॥

వత్స — యోహోపారత్నమా! నీవునాయందనుండ నాకేవిధమయినచింతయులేదు. ఆభారతీనేతయడవులగడునిడుమలబడుమని ఫాలతలమున వ్రాసినాడు. అంతయునునానందవనందనుండేమనకు సహాయభూతుండగుగాక. ఇకమనమీరేయి పురంబువిడువవలయు. కావునమనవాలవేల్పగునాముకుందునిమనసార నొక్కమారుభజించిగమనాయనంబునుగూర్చినిద్రింపుము రమ్ము. (నిద్రించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము—అరణ్యము.

(వత్సరాజు— సుశీల ప్రవేశించుచున్నారు.)

సుశీ—

మ॥అడు గైనన్ నిడజాలనింకను ఘనాయాశంబుమెండయ్యెని
ప్పుడుభూపాలకసత్కులాభరణనన్ బ్రోవన్ దగుఁ సత్కృపన్

వత్స—

బలుకష్టంబులు చెందగల్గితివిగా ప్రాసాదమందేప్పుడుఁ
గడుసౌఖ్యంబుననుండునీవిపుడహా కాంతాశిరోరత్నమా॥

సఖీ! ఇప్పుడు శని మనపాలిటనున్నాడు. అక్కటా! కలిబాధ స
హింపదరంబుగాదుకదా!

సుశీ— ఆకలిబాధకంటెఁగడు నాకలిబాధయె యెక్కువయ్యెనో

వత్స—

ప్రాకట చంద్రబింబముఖ రమ్యచరిత్ర సుశీలచూడగా
జేరవయ్యెనయ్యొ సరసీరుహనేత్రి ఫలంబులెచ్చటన్

సుశీ—

నాకు బలంబుదగ్గె నరనాయక నేనడువంగజాలనే॥

వత్స—అబలా! ఈవృక్షంబునీడయందించుక విశ్రమించి యలసటదీ
ర్చుకొని పిదప నేదైనపుంతబు జేరుటకు ప్రయత్నింతము

(వృక్షంబునీడకు జేరి విశ్రమించి)

వత్స—(తనలో)ఆహా! ధాత్రధాత! అయ్యోనాదిదెంతనిర్భాగ్యపు
బ్రతుకు. సకలరాజులచే వినుతిగాంచుచు సత్యపురంబేలునట్టి నా
కీయరణ్యావాసంబున గాంతానమేతుండనై యిట్టియిక్కట్టులు ప
డవలసివచ్చెనుగదా. నాయవస్థ యిట్లుండె,

చం॥ తలదురలునరత్నజాలములు వేక్కుమగోల్వగరత్నశోధమ్ము
దలచుచు నన్నుగూడి సుఖమందుచుమంజులయుసచ్చరితోరమె
చెలఁగెడి యీమెయిప్పుడు జెలిపగనొయ్యెను గాఢనటులో
వలఘుర్ల నెట్టివారికిని ధాతలిఖించినవాలితప్పునే॥

(పరిశాళముగా) సరోజాక్షీ ! నామూలంబున నీకెట్టికష్టంబులు సంప్రాప్తమయ్యెను. అడవులందు నావెంబడినిరుగుచు గడనిడుము లు గుడుచుచుంటివిగదా! పరిచారిణులు సంశ్రితమును గొలువవైభవం బున నవరత్నఖచిత ప్రాసాదంబున మెలంగు నీవు నామూలమున ఘోర కాననమునకు రాగలిగితివిగదా! పండువెన్నెలయందుపైనను నిం చుక నడువ వెరచుచున్న నాకతంబున గాదె నేడీ వేడి యెండలో నడ చుచుంటివి. కోకిలారవంబు నాలింప ఛీటిల్లు రమణీమణీనీవు నేడీ ఘో రకాంతారంబున ఘనసింహ శార్దూలరవంబు లాలించు చుంటివి.

సుశీ—మనోవల్లభా ! నన్నుగూర్చి మీరు చింతింపవలదు. మీ యండనుండి నేననుభవించు కష్టంబులన్నియు నాకు సుఖంబులే. ఆపదవచ్చువేళనే ధైర్యంబు బూనవలయు. చూడుము!

శా॥ దారిద్ర్యాంబుధిగూలినప్పుడుమహాదరిద్ర్యంబుగోల్పోవుచో
ఘోరంబౌ విపదబ్ధిమున్గి కడుచిక్కుల్ చెందగానున్నచో
ఘోరారణ్యమునందు నెవ్వరునుదిక్కుల్ లేకయున్నప్పుడున్
ధీరత్వంబును బూనగా వలయుగాదే మానసంబందునన్॥

వత్స—మనోహారిణీ! యింకెక్కడిధైర్యము. యింకెక్కడి రాజ్య ము, ఈసర్వాభ్యుదయము గ్రీష్మరరాజ్యంబుగూడ నేలునా.

తే॥ గీ॥ పావనంబైన గంగాప్రవాహమెలమి
పుణ్యభూములయందున బొల్పుమీఱ
జాలుచుండును సతతంబు వట్టినేల
పైనబోలుచుండును సోరబాలనగునె॥

సుశీ—నాథా! చీకటి కొన్నిదినంబులను వెన్నెల కొన్నిదినంబులం ను గాయుచుండును. కల్మిలేములు కావడికుండలవంటివి. నేను మీకు జెప్పవలసినదానగాను.

వత్స—తరుణీ! అదుగో భానువంతునిపురంబు. నీవీవృక్షంబుకడ నుండుము. నేనదే సత్వరంబుగ పురములోనికిం బోయి మనకు గావలసిన యాహారంబును గొనితెచ్చెద.

సుశీ— నేనిచ్చట నొంటరిగా నుండజాల. తమవెంట నేతెంచుట కావలెను.

వత్స— రమణీ! నాకెంటవచ్చుటకేమియు యభ్యంతరము లేదు; కాని, శుద్ధాంతసౌధంబున నొరులకంటబడకుండ మెలంగిన నీవు నేడీ పురంబున సర్వజనంబులచే జూడబడనేల? అదియుంగాక మనమిరు పురమునుగలిసిపోతిమేని మనల నానవాలుపట్టగలుగుదురు నేనొంటరిగ నేగితి నేని యే రహస్యమార్గంబుల వెంబడినో సత్వరంబుగ బోయి కావలసిన యాహారంబు దెత్తు నీవిందుకు మారుబలుకక యిచ్చట నుండుము పోయివచ్చెద.

సుశీ— మీరు కడురయంబున రావలయుసుండీ.

వత్స— సంశయంబేల? (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

సుశీ— (తనలో దైవమును దేశించి) అకటా! దైవమా! రాజాధిరాజులెల్ల నరిగాపులై రాజ్యంబేలు నానాధుని స్వయముగా భోజనసామగ్రి దెచ్చునట్లు జేసితివా! ఆహా! నీ చర్యలెట్లు? చిత్రంబులు.

ధనపాలుడు— (ప్రవేశించి; తనలో) రాజకుమారుండు తన రమణీమణిని యిచ్చటనేగదా విడిచివచ్చితినని చెప్పినాడు. సామగ్రి యిచ్చట యుండాలన్యము జేయుమని నా సేవకుండగు రామభద్రునికి జెప్పితినిగదా. నేనిప్పుడైనను నా రాజునందను డిచ్చటికి రాకపూర్వమే ఈమెను వంచించి మద్గృహంబునకు దోడ్కొనిపోగవలెను. ఈమెను మోసపుచ్చుటకు నానవాలుగా నాతనియుత్తరీయంబును బియ్యంబు దెప్పింతునను నెపంబున గైకొని తెచ్చినాడనుగదా. అదుగో యావృక్షంబుకడ నా రమణీమణి యున్నది.

సుశీ— (తనలో) నాధుండరిగి చాలసేపయ్యెను యింతవరకును రాలేదు. ఒంటరిగనుండుటకు మనంబున మిక్కుటంబగు భీతి వొడముచున్నది.

ధన— (తనలో సుశీలను దేశించి) ఆహా? యేమి సౌందర్యము!

తే॥ గీ॥ బాలగాదిది మరుచేతి కోలగాని
కొమ్మగాదిది బంగారు బొమ్మగాని
కాంతగాదిది రత్నాల బంతిగాని
అంబుజాక్షిగాదు శశిబింబంబుగాని॥

ఇక్కురంగాక్షి చక్కదనంబెన్న నక్కలువరాయనికైనను దరంబుగాదు:

తే॥ గీ॥ చక్కదనముల నొక్కచోటక్కబెట్టి
ఈమెయందన్నియును జేర్చి యింపుతోడ
సృష్టిజేసెను గాబోలు సృష్టికర్త
గాకయున్నట్టి సొగసు గలుగనౌనె॥

అట్లుగా దేవి,

మ॥ ఘనరంభాది విలాసినీ వతులలోకంబందు సృష్టించి ఖ్యా
తిని జేపట్టి విధాతనేనను సుకీర్తింజెంద నావేర్పునన్
వనితారత్నమునొండు చేతునను చుం బంతంబుతో నీసతిన్
జనియింపంగను జేసియుండును రమాసత్పుత్రుడిద్ధాత్రిలోన్॥

ఇట్టియందచందంబులుగలమందయాన నెందునుదిలకించియుండలేదు.

తే॥ గీ॥ ముదితలావణ్య వైభవమ్ముగనులార
గాంచినంతనే శరములు కాముడిపుడు
పరుపసాగెను నాపైనగరుణలేక
క్రూరమృగమును వెన్నాడి కూల్చనెంచి
బాణములు విడిచెడి వేటకానివగిది॥

మ॥ సరసాలోకనహాసభాసురవిలాసస్ఫూర్తి దీపించు సుం
దరహాసిని మొగంబుగాంచినంతనెహరిధ్యానైకనిష్ఠాపరుల్
వరమౌనీంద్రులు దీనియొద్ద ఘనసేవల్ సేయగానెంచుట
బ్బిరమా నేదిలకించిచూడగనుదిన్ మోహాతిరేకంబునన్

పాపము! అడవులవెంబడిగడునిడుమలు గుడుచుచుమదిరుగుటచే నీ
డలు వాడియున్నది. నాయొద్ద నిలతలెక్కకు మీరినధనమున్నందు

కు విట్టి తరుణీశిరోరత్నము నాకుఁడవలసినదే. (సుశీలం జేరి ప్రకాశముగా) అబలా! భర్తరాక కెదురుచూచుచుంటివా?

సుశీ—అన్నా? నీవెవ్వరవు?

ధన—(తనలో) అన్నాయని పిలువకుండిన బాగుండునుగదా! (ప్రకాశముగా) నేఁ భానుమంతుని పురంబుననుండు ధనపాలుండను వైశ్యకుల శ్రేష్ఠుండ. నీభర్త భోజనసామగ్రిఁగొనుటకై నాకడకగుడెంచి మాయింట గొన్నిదినంబులు కాలంబుగడుపుటకై నన్నుగోరనే నందులకు సమ్మతించితి ఈయుత్తరీయంబానవాలుచూపి నిన్నుగొనివచ్చుట కెవ్వరినైనబంపుమని నీనాథుండు నన్నుగోర సేవకులెవ్వరును సమయంబునకులేకపోవుటచే జాలిదలంచి నేనేవచ్చినాఁడ. జాగుసేయకరమ్మా.

సుశీ—అన్నా! నీకెంతయు పుణ్యములభించును. ఇట్టిదీనులయెడ దయగల్గిన నిన్ను నందనందనుఁడనిశమును రక్షించుగాక. పోదము రమ్మా. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము, సంపూర్ణము.

శ్రీ

స్త్రీ సాహసము.

తృతీయాంకము.

(భానుమంతుని పురంబున ధనపాలునిగృహము.)

సుశీ— (తనలో) అక్కటా! యీధనపాలుడు నన్నింత మోసపుచ్చె ను. నాథుండు నన్నారయుటకెంత కష్టపడుచున్నాడో కదా! నా వర్తమానంబాయనకు చెప్పువారెవరు? [దైవమునుద్దేశించి] అ య్యో దైవమా! అంతటిమహారాజుగర్భంబున నుదయించి వత్స రాజునకు భార్యనైన నన్ను దిక్కులేని పక్కికరిణి చేసితివా? నే నేమి నీకపకారంబాచరించితి? డెందంబున నీపదారవింద భజనద క్క వేరేమియు నెఱుంగని చేలనగు నన్నిలీల గాసిబెట్టనీకుమేలె.

సీ॥ కోపమాలేకనా ♦ పాపమానన్ను
సంతాపబెట్టంగనో ♦ దైవరాయ
ఖేదమానీకు ♦ వాదమానాతోడ
ఖేవముగా గూర్పంగ ♦ సాధువంద్య
వాసియానీకిది ♦ దోసమానాయది
యాసునజూడరగ ♦ భాసురాంగ
నేరమానావల్ల ♦ భారమా నేను
విచారముగా గూర్పంగ ♦ సదయహృదయ

తే॥ గీ॥ యింతవంతను గూర్పంగ స్వాంతమందు
దలపుబూనుట గడుమంచిదా తలంప
బ్రోవవేయిపుడైన సంపూర్ణకృపను
పరమ కరుణాస్వభావ గోపాలదేవ॥

అయ్యో యెంతవెట్టిదానను. ఫాలతలమున నిట్టిదుఃఖములుపడుమ ని యీలీల విధాత వ్రాలువ్రాయునద్దితప్పునా. నాథుంగాంచు భాగ్యంబు నాకీజన్మంబున నున్నదో లేదో! కాంతుని గాంచలేకపోతినేని మరణమే శరణము. సాధుసీవరయుటకు ముందీభవనంబునుండి తప్పించుకొనుటెట్లు? నాకెవ్వరు సహాయభూతులగుదురు. (ఇంచుకయూరకుండి) ఈవంతకు నేనే కారణంబు; లేకుండెనేని నాథుండుపురిలోనికి భోజనపదార్థంబుల కొఱకై యేగినప్పుడు నేనేలవెంటనేగకపోతిని (నాథునుద్దేశించి) మనోధవా! యొక్కత్రుటికాలంబైనను నన్నుబాసి యుంటగలుగవుగదా! .

తే॥ గీ॥ గడియమైనను గానినఁ గనకయున్న
మిగుల జింతచే నీమది పొగలుచుండు
నిపుడు ననుఁగూర్చి నీమది నెంతచింత
పడుచునుంటివో కటకటా వత్సరాజ॥

మ॥ ననుబెండ్లాడి సుఖాబ్ధిదేలుదనుచున్ భావంబునందక్కటా
యనుమానింపక యెంచినావుగదఘోరారణ్యమందున్ నినుఁ
ఘనకారుణ్యములేక దైవమిటులఁ గారించు వాడంచు నీ
మనమందెప్డు దలంపవైతివిగదా క్ష్మాపాల చూడామణీ॥

నన్ను వివాహమాడుటకేగదా నీకీ యిక్కట్లు సంభవించె. ధన—(పరివేశించి తనలో) నేటిదినంబున నేమైననుసరే నాకోరిక యీకాంతకు దెలుపక దాళజాల.

తే॥ గీ॥ ప్రాణహానికైనను నోర్తుఁ బరగనిపుడు
కాంతగూడక నించుక కాలమైన
తాళగాజాల నామది తథ్యముగను
నేమిమైననుసరే వేడుదింతినిపుడు

(సుశీలం జేరి ప్రకాశముగా)

చ॥ నిన్నిలఁబుట్టఁజేయుటకు నీరజగర్భున కెన్నినాళులో
యన్నులమిన్న యయ్యెగద యందముజందము చారుశీలసం

పన్నతలయందునీకు సరిభామనుజూడను నిన్నుజూడగా
గన్నులు చాలవామెగద కావలె వేయి కురంగలోచనా॥

మ॥ ఘనురింగన్గొనుచాతకంబుద్యుమణింగాంక్షించుచక్రింబు చం
ద్రునిజూడన్దలచున్ చకోరిఘనసంతోషంబుతో నెప్పుడున్
నినునాపూనన పక్షిగూడ దలచన్ నీచిత్తమెట్లున్నదో
వనితాకోమల పద్మపత్రనయనా బాలేందు బింబాననా॥

తరల

వనితరో యిక జెప్పవాడను భావమందునదాచకన్
మనమునందున నిన్నుఁగూడఁగ మానిసీమణి కోర్కెలున్
జననమయ్యెను మానుతుండును శస్త్రపంక్తుల దేసెని
ఘనముగాగృప జూపుమాయిక గాగలింపుము వేగమే॥

సుశీ — (తనలో) హరి!హరీ! యీనైశ్యుండెంత దారుణ కృత్యంబున కొడిగట్టినాడు. ఈతనిబుద్ధి నెట్లయిన నీతిపధంబునకుందిప్పవలె. (ప్రకాశముగా) సుగుణగరిష్ఠా! వైశ్యకుల శ్రేష్ఠా!

తే॥ గీ॥ అన్యపరకాంతరతి పాపమన్నవన్నుఁ
గూడుదలపును నీకుది పీడమన్నఁ
జేర్పనీసతియందున జిత్తమున్న
పుణ్యజనులు పోవు తెరువు పోవుమన్న

ధన— కవిరాజవిరాజితము.

ఇదివరకీ ధరణీతలమందుననిందు నిభాస్యల నొందజినో
ముదమునఁగాంచితి నీకునమానుల మోహాంగింగాంచగలేదచటన్
మదనుని బారికిజిక్కితినిప్పుడు మానిని నిన్నిటు గాంచగనే
యధరసుధారసమిచ్చికనందగునబ్జదళాక్షి రోపూర్ణాకృపన్॥

ఉ॥ నీదువయోవిలాసమును నీరజవైరినిబోలుమోమునున్
నీదు విశాలనేత్రములు నీకదు దీర్ఘశిరోజపంక్తియున్
నీదు శరీరమార్దవము నీదుకుచద్వయి సుందరత్వమున్
మోదముతోడఁగాంచితిని మోహముతొడితినన్నుబ్రోవునీకా

స:— (తనలో) హా దైవమా! ఘోరకాననంబులం దైనను కందమూలఫలంబులాహారంబుగా భుజించుచు గాలంబుగడపనీయక నన్ను నామనోహరున కెడబాపి తుదకీ వైశ్యాధమునిచేతిలో జిక్కజేసితివా? (ఇంచుకయూరకుండి వైశ్యునుద్దేశించి ప్రకాశముగా) అన్నా! నిజమనోధవసేవవిడనాడజేసి వంచించి నన్ను గొనితెచ్చినావు. ఇదియెంతయునీకుబాపము. నీకునిట్టితలంపులు మదినిబూనకనాయందు సోదరీభావమవలంబించి కరుణతో నాభర్త యెక్కడనుండునో వార్తబంపి నన్నాయనకడకుబంపుము. నీకు గడుపుణ్యంబు సంభవించును. అంతేకాని పతివ్రతలనెప్పుడును శీలభంగము జేయుకోరిక చిత్తంబునబూనకుము. పరాంగనారతిమానసులకు ముక్తిదూరంబగును. నావాక్యంబులు వేదవాక్యంబులుగామదిందలపోసినన్ను నా భర్తకడకుబంపయత్నింపుము.

ధన— (తనలో) ఈమెపైకిట్లుచెప్పుచున్నను చిత్తంబునమాత్రము నాయందుకరుణలేకపోలేదు ఎందులకోయించుకకాలహరణంబు జేయుచున్నది. (ప్రకాశముగా)

మ॥ అకటా వీడినసీదు భర్తకొరకీయాలాపమింకేలయో
చకితాక్షీమణి చింతలెల్ల నొగిన్ స్వాంతంబునన్ వీడియా
సుకుమారున్ ధనపాలగుప్తవణిజున్ శోభిల్లగాగూడుమ
త్యకలంకంబగు సౌఖ్యమందెదవు సత్యానంద వైసుందరీ॥

అబలా! యడవులంగడు కౌడిదంపుటిడుములబడుచు నాధనహీనుండగు భర్తతో నేమిసుఖంబులందెదవు?

తే॥ గీ॥ అప్పుడే యెండనువైచిన యట్టిలేత
తామరాకుపగిది వాడితసర నేల
చింతలన్ వీడిమల్లెపూబంతి బగిది
నన్నుగూడి యుండంగరాదె వన్నెలాడి॥

తే॥ గీ॥ రమ్ము నాతోడగలియగా రమణిమున్ను
హర్మ్యములను వివిధభూషణాంబరములు

నెమ్మిఁ శరియింపు నామాట నమ్మిభార్య
కంటె నెక్కుడు గాఁగాంతుగాంతనిన్ను॥

సుశీ—(తనలో) ఈదుష్టుఁడనేజెప్పినసంగతి పెడచెవినిబెట్టి తాబట్టిన కుందేటికి మూడేకాళ్ళనుచున్నాడు. (ప్రకాశముగా) సోదరా! నాపలుకులునీకు రుచికరములుగా గనుపించుటలేదా?

కం॥ కామములేనట్టిసతినిగామింపఁగఁజూచుచుంటగడుపాపంబౌ
కామముగల్గిన నీసతిగామించి సుఖంబునందు కరుణామతినై॥

తే॥ గీ॥ అగ్నిసాక్షిగగైకొన్న యతివగుంద
బంధుజనములు మిత్రులు పరిహసింప
పరసతినిరతిదేలఁగా భావమందు
దలతురే నిన్నుఁబోలిన ధన్యగుణులు॥

ధన-మ॥ వనితారత్నమ! యిద్దికూడదనుచున్ బల్కంగన్యాయంబె నీ
కను మోదంబగునట్లుచేసెదఁ బ్రమోదాయత్తచిత్తంబుతో
ననునీభర్తగ జూడుమా యధరపానంబిచ్చి రక్షింపుమా
మనసైనప్పుడుగూడు గాఢరతులన్ మన్నించుచకస్త్రీ।

సుశీ—(తనలో) హరీ! హరీ!

ధన-ఉ! పటికినన్నుగూడ జలజేక్షణ సందియమాదేదీవు నిం
కేటి మగండు బంధులఁనికెన్నఁడు జూడవుచిక్కినావునా
మాటను చిత్తమందుననుమానములేకను బాటిసేయుమా
నీటుగనన్నుఁజేకొనుము నీరజపత్రవిశాలలోచనా।

సుశీ—(తనలో) శాంతభావమున నెంతచెప్పినను ప్రయోజనమున్నట్లు కనబడదు. ఇంచుక పరుషంబుగ బలికిచూచెద. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ చెడుదువని నీకు బుద్ధిని జెప్పియుంటి
తులువతనమును బూనినన్ గలియనెంతె
పాముసకుఁగడు మూఁదమున బొలుబోయు
గోపమున గఱచుగతి నీ గుణములకట॥

దుర్మతీ! వైశ్యకులంబున ప్రవిర్భవంబంది సంశమునకెల్ల నపకీర్తి దెచ్చితివే. ఛీ నీముఖంబుజూడరాదు

ధన—కాంతాశిరోమణీ? నాతోనింతకు కాలయాపనంబొనర్పుటకా యిట్టి సరసోక్తులాడుచుంటివి?

పంచచామరము.

మనోజుఁడేయుచుంటె నిప్డు మూనిపీశరంబులన్
ఘనంబుగాను హాయిగాను గాలివీచుచుండెడిన్
గనన్ మదిన్ మదంబు గూర్చ గాయుచుండె వెన్నెలన్
మనంబునిల్పఁజాలనింక యాటలేలపల్కఁగన్॥

సు శీ—మూర్ఖాత్మా! నీబాగుకై చెప్పినను వినవైతివి. అంతఃపురంబున పరిచారికాజనంబులు వైభవంబునంగొలువనుండు తరిని నన్ను జూచుటకైనను శక్యంబగునా? విధికృతంబుననిట్లడవులపాలుబడి నీచేజిక్కి మోసపోతిని. ఒంటరినిగదా యనియు డెందంబు నదలచి నన్నిట్లుకోరుచుంటివా? ఒంటరినని యెన్నఁడునుదలంపకుము. పతివ్రతలగు స్త్రీలకెప్పుడును దైవంబు తోడ్పాటగుచుండు ఇంక నైనను నీబుద్ధిమరల్చుకొమ్ము.

ధన—ఉ॥ సుందరి నేననేకులను సుందరులన్ దిలకించినాను నీ
యందము చందమున్ గలిగినట్టి సతీమణి నీజగాన నే
నెందును గాంచలేదెపుడు నిందుముఖీ నినుజూడఁగానె యే
మందునునామనంబు చెడె నాఅడిబెట్టక ప్రోవఁగాదగున్।

రమణీ! నీవు నీభర్తను గలిగియుందు వన్నమాట కలలోవార్త. నాయొద్ద మిక్కిలి ధనమున్నది. నీకేవిధమయిన లోపమును లేదు.

సుశీ—(చింతించుచున్నది.)

ధన—నిరుత్తరం బంగీకారసూచకంబా?

సుశీ—ఛీ! యెంతజెప్పినను వినకుంటివి. "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః" అనునట్లు చేటుకాలము నీకు సంప్రాప్తమైనది. ధాతవ్రాత దప్పింప నెవరితరము?

ధన — కాంతా? వేయేల.

మ॥ కరుణన్ నీయధరామృతంబొసగినన్ గాపాడిరక్షింతువో
స్మరుఁడిప్పట్టున వేయుబాణములకున్ జావంగవీక్షింతువో
విరహాంభోధిఁదరింప నావవగుదో నిశ్చింబునన్ వీనికిన్
గరిమన్ బెట్టెదవో త్వదీయపతి|భిక్షంజెప్పు రామామణీ॥

మ॥ గురువుల్ దిట్టినబంధువుల్ సుజనులున్ గోపించినన్ మిత్రులున్
బరిహాసంబును జేసినన్ సతియునున్ భావంబులోఁగుందినన్
ధరణీపాలుడు శిక్షజేసినను నాద్రవ్యంబు గోల్పోయినన్
దరుణీరత్నమ నిన్ను గూడకికనే దాళంగలేనింతయున్॥

నీవిందుకు సమ్మతింపకపోతివేని బలవంతంబుగానైనను నాకోరిక దీర్చుకొందు.

సుశీ — (కోపమున) శ్రుతిమించిరాగంబున బడినదే. దుర్మతీ! వైశ్యకులభ్రష్టా!

చ॥ వనముననుండునట్టి మనువంశధరాధిపు మోసపుచ్చి భూ
తనయను దెచ్చినట్టి యలదానవుసంగతి యేమియయ్యెనో
ఘనకుతుకంబుతోడ నలకాంతను గోరినదుష్టయాకిరా
తునిగతి యేమియయ్యెనో తలఁచదే నీమదియందు దుర్మతీ?

ధన — తరుణీ! నేజచ్చిననుసరే. నాడెందంబు నీయందు జిక్కినది.
(గవయబోవుచున్నాడు.)

సుశీ — (తప్పించుకొని) అయ్యో! కార్యముమించినది. నన్నితుచ్ఛ నిబారినుండి తప్పించువారెవ్వరు. (పతినుద్దేశించి) హా మనోహరా! నిజసతిని గాపాడుటకిదికదా సమయంబు (దైవమునుద్దేశించి) హా కృష్ణా! పాండవపక్షా! ద్రౌపదీమానసంరక్షా! నన్నురక్షింపుము. నీవుదప్ప వేరెవ్వరును శరణంబుగానబడరు. దాసురాలి మొరాలకింపుము.

మ॥ దరిజేర్పన్ గలవాడవీవని విపద్వార్ధోధియందుండి యా
తరుణీరత్నము సాధ్విద్రౌపదినిన్నున్ దైన్యంబునన్ వేడగా

గరుణ గానమున గాచినట్టిగతి నన్ గాపాడవే బోధివవే
కరుణాసింధువటంచు జేరితిరమా కాంతామనోవల్లభా॥

(ధనపాలుడు మూర్ఛిల్లుచున్నాడు.)

సుశీ— ఆహా యేమియాశ్చర్యము! ఈవైశ్యుండు మూర్ఛిల్లినాడు. మూర్ఛిల్లుటేగాక వీధిలోనికిం బోవు ద్వారము తలుపు తెరవబడెను. ఇదివీక్షింప జగద్రక్షకుండగు శ్రీకృష్ణునిమాయగా గన్పించుచున్నది. దైవబలంబెంతకుజాలదు. (ఆలోచించి) ఈతడు మూర్ఛిల్లియున్నాడు. ఈగృహంబునుండి తప్పించుకొనిపోవుట కిదియేమంచిసమయము. ముందుగా నిక్కడనుండిదాటి యవతలబడినపిదప నేదైనదారి జూచుకొనవచ్చును. (తలుపుతీసికొని వీధిలోనికివచ్చి) ఇప్పుడు రెండుఝాములరాత్రియైనది. వెన్నెల పిండారబోసినట్లు గాయుచున్నది. ఇంతరాత్రివేళ నేనెచ్చటకేగుదు. ఈసమయంబున నాకుదారిజెప్పువారెవరు? (దిక్కులుపరికించి) అరుగో యెవ్వరో యిద్దరు వీరపురుషు లిట్లేతెంచుచున్నారు.

[భీమన్న రామన్న ప్రవేశించుచున్నారు.)

భీమ— నేడేమి సుదినమోకాని ధనపాలశెట్టిగృహంబులో వలయునంత ద్రవ్యముదొరికినది. ఇకమనమిక్కడ నుండరాదు. త్వరగా బోదమురమ్ము.

సుశీ—(తనలో) వీరెవ్వరోకానియీయర్ధరాత్రంబున నిట్లువచ్చుచున్నారు. త్రిభువనరక్షకుండగు రుక్మిణీధవునిపంపున నన్నురక్షింపనరుదెంచుచున్న మహానుభావులనితోచుచున్నది. (భీమన్నను జేరి) అయ్యలారా! దిక్కులేనిపక్షికరణినున్న నన్నురక్షింపనరుదెంచిన పుణ్యాత్ములగు మీరెవ్వరో వాయందు గృపబూని చెప్పబ్రార్థించుచుదాన.

భీమ— ఈయర్ధరాత్రివేళ నీవురంబున సంచరించుచుంటివేల? నీరూపంబుజూడ నీవొక రాజకన్యామణివని తెలియుచున్నది. నీయుం

తంబంతయు సవిస్తరంబుగ దెలుపుము. నీకేమియు భయంబు లేదు.

రామ— ఓరే భీమా? యిక్కడ మాటలాడుతున్నంటే చాలా మో సమగును.

సుశీ—సోదరులారా! సత్యపురంబేలు వత్సరాజునకు భార్యను. నా పేరు సుశీల. దాయలచే రాజ్యంబపహరింపబడి నేనును నాభర్తయు నరణ్యంబుల పాలయితిమి. మాదురదృష్టంబున మేమిరు రువురమును నెడబాయవలసివచ్చె. కావున నాయందు కరుణ బూని సుతవాత్సల్యంబునుంజూపి నాభర్తయెక్కడనుండునో ప ర్తమానంబారసి నన్నాయనకడకు బంపగోరెద. దిక్కులేని దాననైతి. ఈదీనురాలి మొరలాలించి రక్షించినచో మీకెంత యు పుణ్యము లభించును.

భీమ—(రామునితో) రామా! ఎట్లయినను నమ్మకముకలుగజేసియీ మెను మనవెంటదోడ్కొనిపోదము. (ప్రకాశముగా) అమ్మాయీ నీకేమియు భయంబులేదు. మానివాసస్థలం బీపురమునకుగడు సమీపంబుననున్న యొకచిన్నపల్లె. మేమిప్పుడచ్చటికిబోవుచుం టిమి నీవు మావెంటరమ్మా. నీవచ్చటనుండవచ్చును. మేము నీనాథునివార్త నారసి నిన్నాతనికడకు దోడ్కొని పోయెదము. ఇందుకేమియు నీడెందంబున సందియంబందకుము.

సుశీ—(తనలో) ఇటులే చక్కనిపలుకులంబలికి ధనపాలుడువచించె వీరివలనగూడ నాకేవిధమయినకష్టంబును సంప్రాప్తించదు గదా. (ఆలోచించి) అంతకును నాభగవంతుండగు వసుదేవసుతుండే స హాయుండు

భీమ—అమ్మాయీ! సందియంబందుచుంటివేమి? నీకేమియుభయం బులేదు. మాప్రాణంబులతో సమానంబుగాగాచెదము. పోద ము రమ్ము.

సుశీ—అన్నలారా! మీకెంతయు పుణ్యములభించును.

భీమ—పోదమురమ్మా. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము-అరణ్యము.

(భీమన్న రామన్న సుశీలయు ప్రవేశించుచున్నారు.

సుశీ—(చోరులనుద్దేశించి తనలో) ఏందుచేతనోగాని వీరుప్రక్క ప్రక్కలంజూచుచు భయముతో నడచుచున్నారు. వీరు నా యెడల దుర్మార్గమునుదలచి నన్ను మోసపుచ్చి తీసుకొనివచ్చుట లేదుగదా.

భీమ—చిలుకలకొలికీ! ఏమేమో యాలోచించుచున్నట్లున్నావు.

రామ—ఈకాంత మనకు చిక్కినదిరా!

సుశీ—(తనలో) వీరింజూడ నాకెందుచేతనో గాని డెందంబున సందియంబగుచున్నది.

భీమ—అతివా! పురంబును సమీపించుచున్నాము. భయపడకుము.

రామ—కాంతా! మేమనేకరాజకన్యలను జూచినాముకాని నీయందంబుగల కుందరదనను నెందునుజూడలేదు.

మ॥ వడతీనీదునొయారమాహా యలు సొంపానీటులాగోటులా
విలసత్పూర్ణ శశాంకబింబసమమై వెల్గొందు నీమోమునక్
బెడగావైఖరులేమి లెక్కగనగా శోభొందుచున్నట్టి నీ
నడలేసేయు పదారువేల వరహాల్ నారీశిరోరత్నమా॥

నిన్నుజూడగనే మాహృదయంబు (అర్ధోక్తియందు)

భీమ—ఆ!ఆ!ఆ!

రామ— సుశీలా! మావెంట రానేవచ్చితివి. ఇకనీచిత్తము మా భాగ్యము.

సుశీ—(తనలో)వీరిమాటలునాకేమియు నర్థంబుగాకుండె. వీరు చూడగా గిరాతులవలె గానుపించుచున్నారు. వీరివలననా కే యపాయం బొనగూడునోగదా!

రామ—అబలా! చల్లకరుదెంచి ముంతదాచనేల? మాసంగతి దెలిపెదము వినుము. మేమిచ్చటికి గొంతదూరంబులోనున్న కొండ

కోయలలో నివసించుచున్నాము. చౌర్యంబు మావృత్తి నిశ్చయముగా నిన్నువంచించి తోడ్కొనివచ్చితిమి. మెచ్చటికోపోయిన యావత్సరాజునకై పరితపించెదవేల? మావద్దధనంబునకేమి లోభంబులేదు. నీవు సుఖంబుగా మాయింటివద్దనుంచుము.

సుశీ—(దైవంబునుద్దేశించి) అక్కటా! కిరాతుని గృహంబునుండి శీలభంగముగాకుండ దప్పించుకొంటినిగదాయనిదలంచి నాథునెట్లైనను గలియుటకు సంతసించుచుండ నన్నుమరల నీకిరాతుల హస్తంబులను జిక్కజేసితివా! నన్నీరీతి సుమాలుగుచుప నేను నీకేమి యపకారంబాచరించితి? (కిరాతులనుద్దేశించి) అయ్యయ్యో! ఈ ఘోరారణ్యంబున నన్నునీకేమి సేతుంబోగదా. అకటా మోసపోతిని.

తే॥ గీ॥ ధవునివార్తను నారయ దాగిగాను
పించ దించుక మదిని వీక్షించిచూడ
నీకిరాతుల వంచించి పోగుటకును
దారిగాన్పింప దేదారి దనలుదాన

ఏపరిక్కవీక్షించినను లెక్కకొక్క మానవుడుగానుపించుటలేదే?

రామ—నారీ! ఏదీ? నీహస్తంబు నాచేతికిమ్ము. ఇరువురమును జంటగాగలిసి నడుతము. (అనిసుశీలహస్తంబును పట్టుకొనబోవుచున్నాడు.)

సుశీ—(తప్పించుకొని) నేను వీరికేమియు జెప్పగూడదు. ఏమన్నను తాళవలయును ఇంచుకకాలంబుగడిచినచో నెవ్వరైనను బాటసారి రాకుందునా!

భీమ—పడతీ! అదుగో సూర్యుండు తనవేడికిరణంబులను ప్రసరించుచున్నాడు. మనము త్వరగాపోవలెను.

విశారదుడు-(ప్రవేశించితనలో)

చం॥ అలసితిమిక్కటంబుగను కుక్కటవేటలనాడియాడి యీ
ప్పుడెవెస పట్టణంబునకుబోవగజాలను,గాననిచ్చటికి

తనడవోకయింత తాళి సుఖదంబగు నిద్రనుగొంతజెంది
బడలిక దీర్చుకొందు. నీక(బట్టణమంతట(జేరగలుదున్॥

వృక్షంబునీడను విశ్రమించుచున్నాడు.

ఆహా! యేమియీసౌఖ్యము!

తే॥ గీ॥ ఒక్కరీతిగ(బొలమున దుక్కిదున్ని
శ్రమపడుచునుండు రెడ్డిసంసారి యెఱుగు
గాని కమ్మగాలి సౌఖ్యంబు నన్ను(
బోలినట్టి ధరణిపుంగవ్రున కెఱుకయె॥

భళిరా! నామనంబిప్పుడెంతయు హాయిగనున్నది. (ఇంచుకయూరకుండి) రాజులురాజులనుటయేగాని రాజులకుండుచింతలు లెక్కింపతరమా? నాసోదరి సరసాంగి స్థితికేమని చింతింతు వత్సరాజునిదప్ప మరొక్కరిని వివాహమాడనని దీక్షవహించినది. ఆవత్సరాజు రాజ్యభ్రష్టుడై కాంతా సమేతంబుగా నరణ్యంబుల పాలయ్యెనని చెప్పినను వినదయ్యె. వత్సరాజునకై యనేకచారులను బంపితిమిగాని యెచ్చటను గానుపింపడయ్యె. యేమిసేయుదు?

రామ——మానినీ! మానంగలియేమిచెప్పితివి?

సుశీ——(తనలో) అయ్యో! నన్నీసమయంబునరక్షించువారెవరు. కృష్ణా! జగద్బాంధవా! నాదుఃఖంబంతంబులేనిదిగాజేసితివిగదా!

మానిని

ఏమనియూపుదు పొర్లెడిదుఃఖము నీగతిజెందితి నక్కటనే
నేమనిదూరుదు దైవమయిచ్చటికెవ్వరుకోవగవచ్చెదరో
హామనియందున ధైర్యమునిల్వదునన్నుగృపాదిలకింపుమికన్
శ్రీమహనీయగుణాకర వేడ్కను చింతనుజేతు రమారమణా॥

రామ——సఖీ! నన్నుజూచి దూరముగాదొలగెదవేల? మాహాస్తంబులో జిక్కిన నీవెచ్చటికేగగలవు?

సుశీ——(తనలో) అయ్యో! యిప్పుడేమిజేతును!

(రామన్న భీమన్నలు ముందు నడచుచున్నారు. సుశీల కొంచెము వెనుక నడచును)

బాటసారులెవ్వరును వచ్చుచున్నట్లు లేదు. (దిక్కులుపరికించి) అదుగో? యిచ్చటికించుక దూరమునను న్న నావటవిటక్రింద నొక్కపురుషుం డాయుధహస్తుడై విశ్రమించియున్నాడు. నేను కేకలు వేసినచో యతండేతెంచులోపుగా వీరునన్నేమియు సేయలేరు.

ఓ మహానుభావా! కిరాతుల చేజిక్కిన నన్నురక్షింప సత్వరంబుగ రమ్ము.

(అని యరచుచున్నది.)

విశా—ఇక్కడకు కడుదవ్వున నొక్క స్త్రీరవంబు వినవచ్చుచున్నది. పాపము! యెవ్వరో యొక్క స్త్రీవిపదబ్ధినుండి యెవ్వరైన బాటసారు లడ్డపడుదురని కేకలిడుచున్నది. (లేచి యించుకనడచి) అదుగో ఆపురుషుల హస్తంబునంజిక్కి తప్పించుకొనుటకిట్లు విలపించుచున్నది. (వడిగా నడచి కిరాతులను సమీపించి)

చం॥ ఎవడవురోరి నీచమతి నీట్టుకిరాతగుణంబుఁబూని యీ
పవిమలగాత్రి నిక్కడికి వంచనఁజేసియు దెచ్చినావహా

రాము—ఒరే! కొంపమునిగినది. కాలికి బుద్ధిఁజెప్పుము.

(ఇరువురును పరుగిడుచున్నారు.)

విశా—(కిరాతుల వెంట బరుగిడుచు)

దవుదవుమంచు బర్విడుటధైర్యమె దర్పముఁజూప నెంచఁడీ
జవమును దూల్ప నెంచితిని సజ్జనులెల్లరు మోదమందగన్॥

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

సుశీ—(తనలో) ఈపుణ్యాత్ముండెవ్వరో గాని నన్ను రక్షింపనెంచినాడు. (పరిక్కంజూచి) అదుగో యొక్కకిరాతుని నంతకుని గృహంబున కతిథిగాఁజేసి యిచ్చటి కేతెంచుచున్నాడు.

విశా—(ప్రవేసించుచున్నాడు.)

సుశీ— (విశారదునితో) మహానుభావా! ఈకిరాతులచే జిక్కినట్టడవిని విలపించుచున్న నన్నురక్షించుటకు కారుణ్యంబుఁబూని సత్వరంబుగ నరుదెంచిన పుణ్యపురుషుండవగు భవన్నామాంకితంబెట్టిదో దయచేసి యీసోదరి కానతిత్తురా?

విశా— సోదరీ!

తే॥ గీ॥ విజయధామ పురంబేలు పృథ్వీపతికి
సత్కుమారుండ నేను విశారదుండ
వేఁటలాడి యలసియుండ విశ్రమించి
యుండి, నీవిలాపంబును నువిదవింటి
నిన్నురక్షింప గంటిని నీరజాక్షి॥

కం॥ నీచరితంబు సమస్తము
దాచక యిపుడేవచియింపు తథ్యంబుగ నా
లోచింపఁగఁ బనియేటికి
నాఁచేతనగు పని వేగ నాతీ సేతున్॥

సుశీ—సోదరా! నాయుదంతంబంతయు దెలిపినచో నీకు దుఃఖదాయకంబుగ నుండును. అయినను నాయందు సోదరవాత్సల్యంబుబూని వినదలచి యడిగితివిగాన లజ్జవిడిచి చెప్పదొరకొంటి. నేను శ్రీనికేతనపురీశుండగు జయధ్వజుని పుత్రికను. నన్ను సుశీల యందురు.

విశా—(తనలో) వెదకబోయిన తీగ పదములబడినట్లిప్పుడీమె నిచట గాంచగలిగితిని. వత్సరా జేమయ్యెనోగదా. తొందరపడ నేల (ప్రకాశముగా) సోదరీ! చెప్పుము.

సుశీ—వత్సరాజును పెండ్లియాడిన కొన్నిదినములకు మాతండ్రిచే రాజ్యంబపహరింపబడి యడవుల పాలయితిమి. ఇట్లిరువురము నరణ్యంబున జరించుచు గొన్నిదినంబులకు భానుమంతుని పురిదరికి జేర వచ్చుట నొక్కవృక్షంబుకడ నన్నువిడచి మత్ప్రాణేశుండు పురంబులోనికి భోజనపదార్థంబులు దెచ్చుటకేగె. అతండేగిన

కొంతసేపటికి ధనపాలుండను వైశ్యుండపుడరుదెంచి నాధుని యుత్తరీయంబు నానవాలుగాజూపి నన్నునానాధుండు దోడ్కొని రమ్మని చెప్పెనని వంచించి తోడ్కొనిపోయె. అచ్చట మన్నాధుండు లేకుంటగాంచి చిత్తంబున మిగులబొగిలితినిగాని యచ్చటనుండి తప్పించుకొని యవతలబడుమార్గంబుగాంచనైతి. ఇట్లుండ నొక్కనాడావైశ్యుడరుదెంచి నన్నుగాంచి (తలవంచికన్నీరునించుచున్నది)

విశా—సోదరీ! సకలమ్మును దెలిసినది. విచారింపకుము. (వైశ్యునుద్దేశించి) ఛీ! దుర్మతీ! వైశ్యకులంబునకెల్ల నపకీర్తిదెచ్చితివే పతివ్రతలగు నారీరత్నములగోరుటకేనాధాతనిన్ను సృష్టించినాడు:

సుశీ—అంతట నేను నాగతికిజింతించి భగవంతుని వేడుకొనిన నా వైశ్యుండెందుచేతనోకాని నేలంబడి మూర్ఛిల్లినాడు. అప్పుడా భవనంబునుండి వీధిలోనికిబోవు ద్వారముకూడ దానంతటనదియే తెరువబడెను. ఇది ముకుందునిమాయగా నెంచి యావైశ్యభవనంబును విడిచి యివతలకి వచ్చితి.

విశా—(తనలో) పతివ్రతయనుమాట యీామెకేజెల్లును. (ప్రకాశముగా) తరువాత!

సుశీ—అప్పుడు రెండుఝాముల రాత్రియయ్యెను ఆసమయంబున నేనెచ్చటికేగుదునాయని చింతించుచుండ నీకిరాతులాదారిని బోవుచుండ వీరిసంగతి దెలియక వీరినివేడుకొంటి. వీరు గోముఖవ్యాఘ్రకంబులభాతి నమ్మకంబుబుట్టించి నానాధునివిషాదానారసెదమనియు, నంతధనుక తమపురంబున నుండవచ్చుననియు జెప్పుటచే సత్పురుషులని తలంచి వీరిని వెంబడించితి. రానురానుదారియందు వీరిసంగతిజూడ గోచరంబయ్యె. వీరివల్ల నాశీలభంగముగాకుండ భగవంతునివలె నీవడ్డుపడితివి. నీఋణంబెట్లుదీర్చగలను. నా చేతనైన దొక్కనమస్కారంబుదప్ప వేరేమియు జేయజాలను.

విశా—తరుణిమణీ! వత్సరాజు రాజ్యభ్రష్టుడైనాడనియు, మీారిరువురునుగూడ నరణ్యంబున పాలయితిరనియు [illegible] ధిం.

లించితిమి. ఇప్పుడు నీవును వత్సరాజును వేరువేరుమార్గంబుల బడిరన్న వార్త నీవల్లవింటి. ఇదియంతయు నాకుగాని చూపరులకుగాని దుఃఖభాజనంబని నే నొక్కచెప్పనక్కఱలేదు. వైశ్యనియింట శీలభంగముగాకుండ నిన్నురక్షించిన నందనందనుడెంతయు వందనీయుడు. అతనికృపవలననే నీవెన్ని యిక్కట్లుపడుచుండినను శీలభంగముగాకుండ గాపాడుకొనుచుంటివి. పతివ్రితల కెప్పుడును దైవబలంబే సహాయంబని పెద్దలువక్కాణించు వాక్కులు మిధ్యలగునా? ఇంతకును నేజెప్పబోవుసంగతి బూర్ణముగా నాలింపుము. ధైర్యంబుబూనుము. నీకేమియు భయములేదు. వత్సరాజు నారసి యాతనితో నిన్ను గలుపు భారంబు నాభుజస్కంధమునందు బెట్టుకొందు. వత్సరాజు కొలదిదినంబులలోనే క్రమ్మరరాజ్యాభిషిక్తుడై సుఖంబులనందగలడు. నీవిప్పుడేపురుషవేషంబునుధరించి విజయధామపురంబునకేగి యచ్చటమాతండ్రిగారిమంత్రియగు ధీమణిసౌధంబునకేగి యాతనిపుత్రుండగు సుబుద్ధింగాంచి నాకనకాంగుళీయంబానవాలుగాజూపి నీవునాసఖుండవనియు నేనువచ్చువరకు నీగృహంబుననుండుమని చెప్పితిననియు జెప్పుము. అతడుని న్నెంతయు గౌరవంబుగజూచును. ఇందులకేమియుసందియంబులేదు. నిన్నెవ్వరైననీనామంబడిగిరేని కమలాప్తుడని వచింపుము. నేనును నిప్పుడే భానుమంతునిపురికేగి వత్సరాజుజాడల నారసివచ్చెద. నీవచ్చట స్త్రీగుణంబులు బయలుపడనీక ప్రచ్ఛన్నవేషంబునే జరియింపవలయును. ఇవిగోనాదగ్గరనున్నపురుషదుస్తుల ధరింపుము. (తనవద్దనున్నదుస్తులనిచ్చి) ఇకపోయిరమ్ము. నేనిదే పోవుచున్నాడ. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సుశీ—ఆహా! యీతండు చెప్పినమాటలునమ్మవచ్చును; కాని ప్రచ్ఛన్నవేషంబుననెట్లువర్తింతునో తెలియదు. ఆహాను దేవుడే సహాయుండైనరగుగాక. ఇకవిజయధామపురికేగెద. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

తృతీయాంకము సంపూర్ణము.

స్త్రీ సాహసము.

చతుర్థాంకము

ధీమణి సౌధము.

కమలాప్రవేశము.

కమ—

మ॥ ఇదిగోవచ్చెదనంచు మున్ బలికి నా నిందాఁక రాడయ్యెనే
పదినాళ్ళాయె విశారదుండకట! నాప్రాణేశుజాడన్ గనన్
హృదయేశుండగు పట్టఁడో యకటదా నెచ్చోటికిన్ బోయెనో
మదిలోఁదోఁచ దికేమిసేయుటకునున్ మద్భాగ్యమెట్లున్నదో॥

అయ్యో! ఆవిశారదుండు నాథునిగాంచలేకుండెనేమో! ఒకవేళ నాథుండగపడకుండుటచేత మనంబునవిసుకుజనించి తనకార్యములపై నెచ్చటికైన నేగెనేమో. లేక నాథునిగుర్తింపలేకపోయెనేమో! వత్సరాజు నెఱుగనివారీ ధరాతలంబునంగలరా? (భర్తనుద్దేశించి)

మ॥ ధనమున్ రాజ్యములేకపోయినను నీదాస్యంబు నేవీడనం
చును జిత్తంబుననెంచియుంటి నకటా చూడఁగనన్నొంటిగా
ఘనబాముల్ వడుమంచు వాదునొసటన్ గారుణ్యమున్ లేకయూ
వనజాతోద్భవుఁడిట్లువ్రాయుననుమున్ భావింపనైతిన్ మదిన్॥

మనోరమణా! అలనాడు సత్యపురంబున "రమణీ! యెన్నియిక్కట్టులు సంభవించినను నిన్నువిడనాడ" నని చెప్పలేదా? ఆపల్కులిన్నాడు మఱచితిరా?

కం॥ నినుబాసి యుండనంచును
ఘనబాసను జేయలేదె కరుణామతివై
నను బాసియుంట యిపుడుర్
ఘనమా నీకిదిదలంప కరుణాభరణా॥

వసుధావృత్తము.

ఘనమా గనఁగా । వనితన్ విడగన్
గనవా కృపతో । మనవిన్ వినుమా॥

అకటా మిమ్మునిందింపనేల? ఆదుర్మతుండగు వైశ్యుండే మనలవంచించె. మనోహరా! శరదిందుసమానమగు మీసుందరవదన సందర్శనంబెప్పుడబ్బు? (విశారదనుద్దేశించి విశారదుండు నను బ్రచ్ఛన్నవేషంబున నుండుమని జెప్పినాడు ఇంకెన్నాళ్ళిట్లు వర్తింపగలుగుదు? ఆతండింతవరకును రాడయ్యె ఎవరితో జెప్పుకొందు?

సుబు—(ప్రవేశించి) ఓహో మిత్రమా! నీవుద్యానవనంబునకేగితివని తలంచి యచ్చటికిబోయివచ్చితి.

కమ—([illegible]లో) నేననుకొన్న మాటలన్నియు నితడువినలేదుగదా! (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! కూర్చుండుము.

సుబు—(కూర్చుండును.)

కమ—మిత్రమా! నీచేతనుండు కాగితంబేమి?

సుబు—ఇదియొక యాజ్ఞాపత్రిక, ఇదిరాజుగారిచేత మంత్రియగు మాతండ్రిగారికి బంపబడెను. చూడుము.

కమ—సఖా! నీవేచదువుము.

సుబు—అమాత్యవర్యా! ధీమణీ! నేను చిరకాలంబు సంతాననరహితుండనై యా పరమేశ్వరానుగ్రహంబున పుత్రుండగు విశారదుని పుత్రికయగు సరసాంగిని గాంచితినన్న సంగతి నీవెఱిఁగియేయుంటివి ఆ సరసాంగి వత్సరాజునుదప్ప మఱెవ్వరిని పెండ్లియాడనని దీక్షఁబూనిన సంగతి నీకెఱుకయే. ఇప్పుడా వత్సభూపతి రాజ్యభ్రష్టుఁడై నిజాంగనా సమేతంబుగా నరణ్యంబుల పాలయ్యెనని విని తదన్వేషణార్థంబై పెక్కుమంది చారుల ననేకదిక్కులకుఁ బంపితిమిగాని యింతవఱకును నాతని యుదంతంబెచ్చటను గన్పట్టదు కొన్నిరోజులు క్రిందట మీసౌధంబున కెచ్చటనుండియో యొక్క రాజకుమారుండరుదెంచినాఁడఁట. అతనిని మదీయసుత తనసౌధము ముందునుండి యేగుచుండగాఁ గాంచితినంతనే తనమనం బారాజకుమారునియందుఁ జిక్కినదనియు, వత్సరాజు కనుబడకుండుటచేతను, నా రాజకుమారుఁడు వత్సేశునితోఁ దుల్యుడుగాఁ గనుపట్టుటచే నాతనిని వివాహమాడుదునని చెప్పె. కావున నీవారాజకుమారుని వెంటఁబెట్టుకొని నాయొద్దకు రమ్ము. తక్కిన సంగతులన్నియు సమక్షమునందు ప్రశంసింతము.

ఇట్లు, గోపాలవర్మ వ్రాలు.

కమ—(నవ్వును)

సుబు—మిత్రమా! నీవు కడునదృష్టవంతుఁడవు.

కమ—(తనలో) ఆ విశారదుఁడు వత్సరాజుజాడ లరయుట సరసాంగిని పెండ్లిగావించుటయేయని నాయూహ. కనుకనే యాతడు నాయొద్ద నీసంగతి యేమియుం దెలుపక నన్నిచ్చటికిం బంపినాఁడు కాఁబోలు. (ప్రకాశముగా సుబుద్ధితో) సఖా! మీరు నాకు మిత్రులగుటచేతను, నేను మీయింటనుండుటచేతను, నాకిట్టి భాగ్యంబు లభించె. కాని, మొదట నామె వత్సరాజును వివాహంబాడదనని వహించినదీక్ష వీడినన్ను వివాహమాడదనని చెప్పుట కేవలముతప్పు. మొదట తన మనంబెవ్వానియందుఁ జిక్కునో వా

నిశ్చేవివాహమాడుట పతివ్రతలకు లక్షణము.

సుబు—రాకుమారా! నీవు వచించిన సంగతి నిక్కంబె. కాని వత్స రాజు కనబడకుండుటచే హాతవిధియందున్న యాసవీడెనుగదా.

కమ—ఆతనిజాడ దెలియుటలేదనికదా వార్తావాహులు జెప్పిరి. ఆ తని యుదంతంబు పూర్ణంబుగాఁ దెలియునంతవఱకు నీప్రయత్నంబును బూనగూడదు.

సుబు—మనమిప్పుడు రాజసభకు బోవలెను రమ్ము.

కమ—అట్లనే కానిమ్ము. (ఇరువురు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయ రంగము.

(గోపాలవర్మ, ధీమణి, సుబుద్ధి, కమలాప్తుడు)

గోపా—అమాత్యవర్యా! ధీమణీ! నిన్నఁ బంపిన లేఖందిలకించితివా?

ధీమణి—దేవా! చూచినాను. ఆలేఖను సుబుద్ధికిచ్చి యారాజకుమారునకుఁ జదివి వినిపింపుమని చెప్పితి.

కమ—రాజేంద్రా! ఆలేఖను నేను బరమాహ్లాదంబుతోఁ గంటి. వత్సరాజునే పెండ్లియాడుదునని దీక్షవహించిన మీపుత్రిరత్నము నన్ను వివాహమాడనెంచుట మంచిదిగాదు. స్త్రీలకు శీలమే ప్రధానము. తనమనంబునఁ జిక్కిన వరునివిడిచి యొండువరుని వివాహంబాడుట పతివ్రతకు లక్షణంబుగాదు; ఇంతకును వత్సరాజు నిజవర్తమానంబు దెలిసినపిదపఁగదా యాప్రయత్నంబును సేయవలయును.

గోపా—(ధీమణితో) ధీమణీ! వత్సరాజు సమాచారంబేమైనఁ దెలిసినదా?

ధీమ—భూపాలా! పెక్కుచోట్లకుఁబంపిన చారులందఱునువచ్చి వత్సరాజు సమాచారంబు దెలియలేదని చెప్పినారు. ఇప్పుడొక చారుని

వలన వత్సరాజు మనపురంబున వణగ్వీధిలో సంచరించుచున్నట్లు దెలియవచ్చినది. నిజముతారయుటకై యుద్ధభటులను బంపినాను.

కమ— తనలో) డెందమా! తొందర పడకుము. నాథుండు కడుసమీపములోనే యున్నాడనిగదా వింటివి.

గోపా—(కమలాప్తునుద్దేశించి)

ఉ॥ ఎయ్యదికాపురంబభిద యెయ్యదిమెవ్వరునీదుతండ్రి నీ
విద్యేడకేలవచ్చితివి కెన్నిదినంబులు నిల్తువోగతం
బెయ్యదియేపురంబునకు నేగదవిచ్చట నుండితేటగా
జయ్యన తెల్పుమావినఁగ సంతసమయ్యెనురాకుమారకా!

కమ—రాజేంద్రా! వర్తమానంబున నానిజగోత్రనామంబులు గుప్తపరచి కమలాప్తుండను నామంబునఁ దనరుచున్నాఁడ. నానంగతినంతయు భవత్సుతుఁడరుదెంచి తెల్పును॥ అంతవఱకును దెల్పనందుకు క్షమింపఁగోరెద.

గోపా—రాజనందనా! నీనిజగోత్రనామంబులు తెలుపుటకు నాసుతుండురావలెనా? నీచరితంబంతయు వింతగనున్నదే?

కమ—దేవా!నిశ్చయముగా నాచరితంబంతయు వింతగనేయుండును.

సేవ—(ప్రవేశించి)

తే॥ గీ॥ తనశరీరంబునిండ రుద్రాక్షమాల
లెలమిధరియించివాకిట నిలచియుండె
నపరశివుఁడాయనఁగనొక్క యతివరుండు
మిమ్ముదర్శింప భావించి మేదినీశ॥

గోపా—శీఘ్రంబుగ లోపలికి బ్రవేశపెట్టుము.

వత్స—(ప్రవేశించి తనలో) ఆ విశారదుండిచ్చటి కేగుమనిగదా నాకుఁ జెప్పినాడు. మునివేషంబుననున్న నన్నెవ్వరును నానవాలు పట్టలేరుగదా. ఈరాజేంద్రుడును నేనును నమూలమయ్యా నీతండు బిలువకుండ నీటనినర్థకు కావలసివచ్చెనుగదా. అయినను

బ్రచ్ఛన్న వేషంబునగదా వచ్చితి!

(అందఱును లేచి నమస్కరించుచున్నారు.)

గోపా—మహానుభావా! ఈయాసనం బధిష్ఠింపుఁడు.

వత్స—(కూర్చుండును.)

గోపా—(యతి నుద్దేశించి) మహాత్మా! త్రిజగత్పూజితా!

ఉ॥ ఈవిధిమీరు నాకడకు నిప్పుడువచ్చుటఁజూడఁగా గడుఁ

బావనమయ్యెమందిరము వంశముబంధులు మిక్కిలెల్లరుఁ

భావలయంబునందునికఁ బొందెదఁగీర్తి నిమీదుసత్కృపన్

శ్రీవనితామనోరమణ చింతన తాపసనాథ చంద్రమా॥

కం॥ ఎచ్చోటనుండి యిటు మీ

రెచ్చోటికి నేగుచుండి యివ్విధమున మీ

రిచ్చటకున్ వచ్చితిరో

సచ్చరితా చెప్పుఁడయ్య సల్పుదు నతులన్॥

మహాత్మా! నానారాజ కిరీటాలంకృతంబగు భవత్పాదారవిందర జంబు నాశిరంబునకుం దగులుటచే నాజన్మంబెంతయు సార్థకంబయ్యె. కరుణించి తమ యభీష్టంబు దెలుపఁగోరెద.

వత్స—రాజేంద్రా! తాపసులకుఁగావలసిన దేమియుండును? మాకేమియునక్కరలేదు. నీవునిరంతర భగవద్ధ్యాన పరాయణుండవనియు, సకలలోక సౌఖ్యాన్వేషణ తత్పరుండవనియు, నిరుపమజ్ఞాన సంపన్నుండవనియు, బాంధవరక్షణ విధానుండవనియు, విని నిన్నుఁజూచి యాశీర్వదించి జనవలెనను కుతూహలంబుదప్ప వేరేమియుఁ గోరిక లేదు.

కమ—(తనలో మునినుద్దేశించి) ఈతండొక యపూర్వతేజశ్శాలివలెఁగానుపించుచున్నాఁడు ఈతని కంఠస్వరం బెప్పుడో వినినట్లే యుండెనుగాని యెచ్చటవింటినో జ్ఞప్తికివచ్చుటలేదు. (వత్సరాజు కీఁగంట వీక్షింపుచున్నాఁడు.)

వత్స—(కమలాపుత్త్రునితో) రాజకుమారా! పెద్దగడ్డంబును జడలును గలిగి చూపఱులకు భీతిగొలుపు నారూపంబునందే నీచూపులఁ

ప్రసరింపఁ జేయుచుంటి వేల?

కమ—యోగీశ్వరా! దివ్యప్రభావముగల్గి యపరశివుఁడో యనఁనొప్పు మీమూర్తిపైనా చూడ్కులు సిగుపించుట యదియొక యక్రమమా!

వత్స—నన్ను దేచూపునఁ జూచుటవల్ల నీకుఁ బ్రయోజన మేమి?

కమ—నిక్కమైన తాపసులు రాజాస్థానములు చేరుటవలన లాభమేమి?

వత్స—(కోపమున) ఏమీ! నేనునిజమైన తాపసినిగానని నాతో వేళాకోళములాడుచుంటివా? నాతపోమహిమ గనిపెట్టఁగలిగినంత సామర్థ్యము నీయొద్దనున్నదిగా!

గోపా—(మునితో) మునిపుంగవా? బాలుండాడినపల్కులు లెక్కగొని యాగ్రహింపకుడు. (కమలాప్తునుద్దేశించి) కమలాప్తా! తాపసులతో నీకేమిపరిహాసకంబు?

కమ—(యతినుద్దేశించి) మహానుభావా! నిజంబైన తాపసులకింత యాగ్రహంబుండదని చెప్పుదురే. తాపసులు శాంతమూర్తులనిరిందు. ఆగుణంబు మీయొద్దఁ గానుపింపదు.

వత్స—ఏమంటివి? వాదికోపిధగుణమా! క్రోధముగలిగిన ముక్కోపులెందఱులేరు? విశ్వామిత్రునినామంబు వింటివా?

కమ—ఓహో! అటయినచో మిమ్ము కలియుగవిశ్వామిత్రులనియే పిలువవలయు.

వత్స—(తనలో) ఈతఁడు నన్ను వేళాకోళములాడ సాగించినాడే! నన్నానవాలు పట్టలేదుగదా, ఈతనికంఠస్వరంబుజూడ నీతడును నేనును బహుదినంబులు సఖులమైయున్నట్లు స్ఫురించుచున్నది. కాని యితండెవ్వరో తెలియకుండె. (విశారదునుద్దేశించి తనలో) విశారదుండరుదెంతునని చెప్పి యింతవరకురాలేదు.

కమ—

కం॥ నీనడతను జూడఁగ నో
మానివరా నామది నను మానము వొడమెఁ

తీవిజయము నెల్ల తప్పక
పూని యొఱింగింపుమయ్య ♦ మ్రొక్కెదనిపుడున్.

వత్స—(తనలో)
తే॥ గీ॥ ఇతనిమాటతీరునుజూడ ♦ సతియటంచు
బుద్ధిపుట్టెను గాని యీ ♦ మోముజూడ
పురుషుడేయటంచును భ్రాంతి ♦ పొడమెఁగొంత

(కమలాప్తుని జూచి)

సందియంబంద నేటికి ♦ డెందమందు
పురుషుఁడే కాదు కాడని ♦ బుద్ధిపొడమె॥
నిశ్చయంబుగ నీతడు కాంతయే. సందియంబేమియు లేదు. అది యునుంగాక మాటలతీరును ముఖవైఖరియు జూడ నాకాంతవలెనే గానుపించుచుండె. నేను మునివేషంబు ధరించినట్లే యీమె యుఁ బ్రచ్ఛన్నవేషంబున నాజాడ లెఱుంగుటకై యిక్కడ నుండనోపు

కమ—(తనలో) ఈయతీశ్వరుని మాటలుచూడ మన్నాథుండనితోచు చున్నది. నిజము తెలియుటకే యిట్టి ప్రసంగంబాచరించుచుంటి. నానాథుడనుట కేమియు సందియంబు లేదు. (యించుక యూరకుండి) డెందమా! తొందరపడకుము. ఇంచుక కాలంబోపిక పెట్టుము. (ప్రకాశముగా) మహాత్మా! మీరు నిశ్చయంబుగా మునులుగారని నొక్కివక్కాణింతు. మీరు రాజవీరులుగ నాకుఁదోచు చున్నది. కొండొక కార్యార్థమై నిజగోత్రనామంబులు గుప్తపరచి యిట్టిమౌనివృత్తి నవలంబించితిరని దోచుచున్నది.
వత్స—ఇంకనుసందియంబేమి! ఈమె నిశ్చయంబుగ నుదీయకాంతయే. అదిగో కుడికన్ను దగ్గరనున్న పుట్టుమచ్చయే తెలుపుచున్నది. (సంతోషంబున)
మ॥ భళిరే కాంచితిఁగాంచితిన్ గుణమణిన్ ♦ భామాశిరోరత్నముం
జలజాతేక్షణఁ బద్మగంధిసవర్ణన్ ♦ జక్రస్తనిన్ నీలకుంతల విభ్రా

జితపూర్ణచంద్రిని భ ♦ వక్త్ర నాసుశీలానతిన్ విలసద్విష్ణుపదా
బ్జచింతనపరర ♦ విద్యుత్ప్రవాళాధరన్.

తే॥ గీ॥ అర్ధరాత్రింబునందున ♦ నడవియందు
జనెడిపాంథుండుదీపాళి ♦ గనినభంగి
నాదుమానసంబిప్పుడా ♦ నందమొందె
కామినీమణి గనులారఁ ♦ గాంచగానె॥

(కమలాప్తుదరికిం జేరి) సుశీలా! సుశీలా! (అనిమూర్ఛిల్లబోవుచుం
డగా విశారదుండరుదెంచి వత్సరాజును బట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

విశా—వత్సేశ్వరా? యేమి యీతొందర? (గోపాలవర్మకై జూచి)

ఉ॥ ఈతఁడెనుండువత్సపురి ♦ నేలెడుభూపతివత్సరాజు వి
ఖ్యాతగుణాకరుండు త్రిజ ♦ గన్నుత వీరుఁడు శౌర్యశాలి వి
ద్యాతిశయుపరిభావుఁడుగు ♦ ణాఢ్యుడు సంతతధర్మశీలుఁడా
శ్రీతరుణీమనోరమణ ♦ చింతనుఁడుత్తముఁడీతఁడెన్నఁగన్॥

తే॥ గీ॥ ఇచటఁగమలాప్తుఁడనుపేర ♦ ఁనెగడుచున్న
యితఁడుపురుషుఁడుగాఁడయ్య ♦ యెన్నఁగాను
శీలగుణములు గల్గుసు ♦ శీల వత్స
రాజరమణీశిరోమణి ♦ రమ్యచరిత॥

(సుశీల పురుష వేషంబును విడుచుచున్నది.)

గోపా—(ఆశ్చర్యమున) ఆహాయేమి! ఈతడు వత్సరాజును నీమెను
శీలయునా! మనభాగ్యంబు చెప్పవచ్చునా!

సుశీ—(వత్సరాజునకు నమస్కరించుచున్నది.)

విశా—(సుశీలతో) సోదరీ! నావాగ్దత్తము చెల్లించితినిగదా! వత్స
క్షమావల్లభా! నేనన్నమాట నిజంబేనా?

సుశీ—సీ॥ అలకిరాతులచేత ♦ నడవిలో
జిక్కనన్ను గాపాడిన ♦ యన్నవీవె

వత్స—భానుమంతుని పుర ♦ వరమున
నన్ను గటాక్షించినయట్టి సు ♦ ధీరవీవె

సుశీ—పతిఁబాసియునదుఃఖ ♦ వార్ధిలో
మున్గినసన్దరిఁజేర్చిన ♦ నావవీవె
వత్ససతి జాడలఁగఁ దెల్పి ♦ సత్వరంబున
సంతసంబొసంగిన గృపా ♦ శాలివీవె

సుశీ—తే॥ గీ॥ అంచితానంద వార్ధిలో ♦ ముంచినట్టి
సుగుణగణనీయుడవువీవె ♦ సుమ్ముదలఁప

వత్స—ఏమియుపకృతి సల్పుదు ♦ నెంచిచూడ

సుశీ—నిన్నుఁగానొక్కదండమే ♦ యన్నమీకు॥

విశా—విశ్వంభరారమణా! మీయిరువురును బ్రచ్ఛన్నవేషంబులతో మాయాస్థానంబుఁజేర్చినందుకు క్షమింపఁగోరెద. నాకుసరసాంగి యను సోదరీతిలకంబొండుగలదు. ఆమె నిన్నుదప్ప వేరొకనిఁ జేపట్టనని దీక్షవహించియుండ, మీరురాజ్యంబెల్లవీడి నిజకాంతాసమేతులై యరణ్యంబుల కేగితిరని విని మీజాడలనరయుటకు చారులఁబంపితిమి. కాని యెచ్చోటను గానుపించలేదు. ఇట్లుండ నేనొక్కనా డరణ్యంబున కేగి కిరాతులచేఁజిక్కి కడుఁబరితపించుచున్న యీసుశీలంగాంచి కిరాతులుందరిమి యీమెను బ్రచ్ఛన్నవేషంబున ధీమణిసౌధంబున కేగుమనియు, మిమ్ము నేనరసితోడ్కొని వత్తుననియుఁజెప్పితి. భానుమంతునిపురంబునందు మిమ్ముఁగాంచి సుశీలయిక్కడనున్నది మొదలగు సంగతులందెల్పక మునివేషంబున రాజుసభ కేగుమని మీకుజెప్పితి. ఇందుకు క్షమింపఁగోరెద, మాయందుఁగృపఁబూని నీపైమనంబు నిల్పియున్న మాసరసాంగిని వివాహంబాడి మాకుఁగీర్తిఁదెమ్ము

గోపా—శా॥ ధీసంశోభితమైన నాసుతనున ♦ ర్ధిఁనీకునేనిచ్చుటల్
వాసింబెండిలిగూర్పఁగామనములో ♦ భావించియున్నాఁడ నే
లాసందేహముబొందెదీవుసుగుణా ♦ లంకారగామోపామణీ
నాసత్పుత్రినివేగగైకొనుమిఁకన్ ♦ క్ష్మాపాలచూడామణీ॥

వత్స—రాజచంద్రా! రాజ్యభ్రష్టుఁడనై యడవులఁ గడునిడుమలు గుడుచుచున్న నాకీపడతియేటికి?

గోపా—వత్సేశ్వరా! కడచినదినంబులఁగూర్చి చెప్పుకొననేల? యిప్పుడు భవదీయ రాజ్యంబరాజకంబుగ నున్నది. నీవే నీరాజ్యంబును గైకొని సుఖంబుగఁ బాలింపవచ్చు. ఆహా! నీవెంతనీతిపరుఁడవు! మామతోఁ గయ్యం బాచరింప వలయునే? గదా నిజాంగనాసహితుండవై యడవుల కేగితివి!

(పౌరులుప్రవేశించి) హేరాజేంద్రా! శ్రీసంకేతన పురాధిపతి మావత్సరాజును వెళ్ళఁగొట్టి రాజ్యంబు స్వాధీనముజేసికొనఁ బ్రియత్నింపగాఁ బౌరులందఱును గలిసి యాతనిని రాజ్యంబులోనికడుగుఁ బెట్టనిచ్చినారుకారు ఇప్పుడు రాజ్యంబరాజకంబుగా నున్నది. వత్సరాజు నెమకుటకై యనేకులు పౌరులరిగినారు. ఇప్పుడు వత్సభూపతి మీకడ కేతెంచినాడని కొందఱివలనవిని వచ్చినాము. (వత్సరాజుంజూచి) ఇరుగో!యిరుగో! మారాజుగారు. బాబయ్యా దండములు. రాజ్యంబరాజకంబుగానున్నది. తమరు దయచేసి ప్రజలరక్షింపుడు.

వత్స—పౌరులారా! నేను నేడో రేపో పురమునకేతెంచెద మీరు నేగుడు.

గోపా—వత్సభూపా! వాకల్లుండవై మావంశంబునకుం గీర్తిదెమ్ము.

సుశీ—నాథా! పీఠికోరిక నంగీకరింపుము. సరసాంగి సుగుణములపేటి యనివింటి. సందియం బందకుఁడు.

వత్స—విశ్వంభరాకళత్రీ! పెద్దలమాట కెదురాడ నేర్తునా?

పౌరు—బాబయ్యా! త్వరగారాగోరెదము. మేముపోయివచ్చెదము.

గోపా—(పౌరులతో) పౌరులారా? మీరికఁనేగుడు మీరాజుగారు వివాహంబైన వెంటనే పురంబునకేతెంతురు. (విశారదునితో) కుమారా! భూసురోత్తములను రావించి లగ్నంబు నిశ్చయించి వివాహంబాచరింతము. ఇఁకమనము వివాహ ప్రయత్నములో నుండవలయును. రండు.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.